

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра історії, правознавства
та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІСЛЯ
ПІДПИСАННЯ ЛІСАБОНСЬКОЇ УГОДИ 2007 РОКУ ТА МЕТОДИКА
ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНИХ ДОКУМЕНТІВ НА УРОКАХ
ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Виконала:

Дюбченко Марія Володимирівна

Спеціальність: 014 Середня освіта

Предметна спеціальність:

014.03 Середня освіта(Історія)

Освітня програма:

Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,
доцент Чумаченко О. А.

Допущено до захисту

«18» листопада 2024 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(ініціали, прізвище)

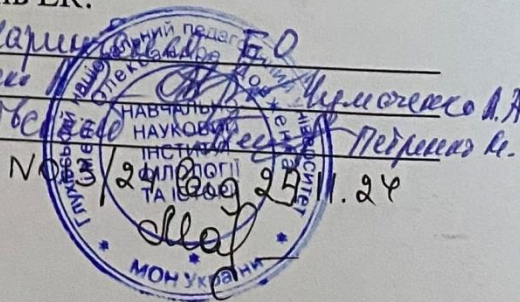
Дата захисту: « 07 » грудня 2024 р.

Кількість балів: 90

Оцінка: ECTS A

Підписи членів ЕК:

Глухів 2024 рік

Дюбченко Марія Володимирівна, здобувачка другого рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, спеціальність: 014 Середня освіта, предметна спеціальність: 014.03. Середня освіта (Історія), освітня програма: Середня освіта (Історія)

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню зовнішньої політики Європейського Союзу після підписання Лісабонської угоди 2007 року та розробці методики використання англomовних документів у навчальному процесі. У роботі аналізуються основні зміни у зовнішньополітичній діяльності ЄС, включаючи посилення інституційної ролі, удосконалення механізмів прийняття рішень та реалізацію глобальних ініціатив. Авторка акцентує увагу на впровадженні англomовних джерел у навчальні програми закладів загальної середньої освіти, що сприяє формуванню критичного мислення учнів та поглибленому розумінню міжнародних відносин. Методика базується на інтерактивних підходах і передбачає аналіз документів, пов'язаних із зовнішньою політикою ЄС. Практична значущість роботи полягає в розширенні можливостей викладання всесвітньої історії через інтеграцію автентичних матеріалів, що дозволяє учням усвідомити сучасні виклики міжнародного співробітництва.

Ключові слова: Європейський Союз, Лісабонська угода, зовнішня політика, англomовні документи, методика викладання, міжнародні відносини.

Diubchenko Mariia Volodymyrivna, graduate of the second level of higher education of the Educational and Scientific Institute of Philology and History of the Olexander Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, specialty: 014 Secondary education, subject specialty: 014.03 Secondary education (History), educational program: Secondary education (History)

ABSTRACT

This master's thesis focuses on the European Union's foreign policy after the signing of the Lisbon Treaty in 2007 and the development of a methodology for using English-language documents in the educational process. The study analyzes significant changes in the EU's foreign policy, including enhanced institutional roles, improved decision-making mechanisms, and the implementation of global initiatives. The author emphasizes the integration of English-language sources into the curricula of secondary schools, promoting students' critical thinking and deeper understanding of international relations. The methodology is based on interactive approaches and involves the analysis of documents related to the EU's foreign policy. The practical significance lies in expanding the teaching opportunities of world history through the integration of authentic materials, enabling students to comprehend modern challenges of international cooperation.

Keywords: European Union, Lisbon Treaty, foreign policy, English-language documents, teaching methodology, international relations.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Лісабонська угода: реформування зовнішньої політики ЄС.....	11
1.1 Лісабонська угода 2007 року: історія підписання, основні положення та інституційні зміни	11
1.2 Зовнішньополітичні цілі ЄС після Лісабонської угоди.....	19
1.3 Роль Високого представника Європейського Союзу з питань зовнішніх справ та безпекової політики та Європейської служби зовнішніх дій.....	26
Розділ 2. Основні напрямки зовнішньої політики ЄС після Лісабонської угоди.....	33
2.1 Східне партнерство як інструмент зовнішньої політики ЄС.....	33
2.2 Розширення та стабілізація в Західних Балканах.....	48
2.3 Зовнішня політика ЄС щодо глобальних викликів.....	62
Розділ 3. Методика використання англомовних документів на уроках всесвітньої історії.....	70
3.1 Педагогічні підходи до використання автентичних джерел.....	70
3.2 Типи англомовних документів для уроків всесвітньої історії.....	75
3.3 Практичне використання документів у навчанні та оцінка ефективності використання англомовних документів.....	77
Висновки.....	84
Список використаних джерел і літератури.....	89
Додатки.....	96

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення зовнішньої політики Європейського Союзу після підписання Лісабонської угоди є надзвичайно важливим для розуміння сучасної міжнародної політики та геополітичних процесів, які активно впливають на глобальну ситуацію. Лісабонська угода, підписана в 2007 році, започаткувала новий етап у розвитку ЄС як міжнародного гравця, що прагне діяти узгоджено та ефективно на світовій арені. Важливість дослідження полягає в тому, що вона внесла значні зміни в структуру управління та прийняття рішень, що дозволяє ЄС здійснювати більш скоординовану і послідовну зовнішню політику, посилюючи його вплив на глобальній арені. Введення посади Верховного представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки дозволяє Союзу краще інтегрувати свої зусилля у вирішенні питань глобальної безпеки, захисту прав людини та демократичних цінностей, що сприяє підвищенню міжнародного авторитету ЄС.

Розширення ролі ЄС на міжнародній арені має велике значення в умовах сучасних викликів, коли питання безпеки, стабільності та економічного розвитку набувають особливого значення. Інституційні зміни, закладені в Лісабонській угоді, стали фундаментом для формування нової структури зовнішньополітичної діяльності ЄС, яка відрізняється більшою інтегрованістю та узгодженістю між національними інтересами країн-членів. Така координація дозволяє Союзу більш ефективно реагувати на міжнародні виклики, взаємодіяти з іншими країнами та міжнародними організаціями, впливати на глобальні процеси та впроваджувати політику підтримки миру та стабільності. Крім того, ЄС займає одну з провідних ролей у боротьбі з глобальними проблемами, такими як зміна клімату, сталий розвиток і захист прав людини, що зміцнює його статус відповідального глобального гравця.

У контексті освітнього процесу, актуальність теми також обумовлена необхідністю використання автентичних англомовних джерел у викладанні історії, особливо в умовах глобалізації. Такий підхід не тільки підвищує

якість навчання, але й допомагає учням формувати критичне мислення, здатність аналізувати та інтерпретувати історичні події з використанням першоджерел. Залучення учнів до роботи з автентичними англомовними документами, такими як міжнародні угоди, дипломатичні листування та звіти, дозволяє підвищити їхню мовну компетенцію та загальні знання про світову історію та політичні процеси. У глобалізованому світі, де міжнародні відносини є частиною повсякденного життя, розуміння важливості документів, прийнятих на міжнародному рівні, та їх впливу на конкретні країни і регіони є важливим аспектом освітнього процесу.

Таким чином, дослідження зовнішньої політики ЄС після Лісабонської угоди та впровадження автентичних англомовних документів у навчальний процес є актуальним і важливим напрямком. Це дозволяє як зміцнити розуміння сучасних міжнародних процесів, так і розвивати у молодого покоління необхідні навички для успішної адаптації в умовах глобального суспільства.

Об'єктом дослідження є політика Європейського Союзу після підписання Лісабонської угоди 2007 року, яка призвела до суттєвих змін у структурі та інституціях ЄС, а також визначила нові механізми взаємодії ЄС із іншими міжнародними акторами.

Предмет дослідження включає два основних аспекти: трансформація та нові напрями зовнішньої політики Європейського Союзу (ЄС) після набуття чинності Лісабонської угоди 1 грудня 2009 року та використання англомовних документів у навчанні на уроках всесвітньої історії.

Метою дослідження є всебічне дослідження та аналіз змін, які відбулися в зовнішній політиці ЄС після підписання Лісабонської угоди. Лісабонська угода внесла значні зміни в структуру зовнішньої політики ЄС, включаючи нові інституційні механізми та більш чітко окреслені завдання для Європейської служби зовнішніх дій (EEAS) та Верховного представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки. Зокрема, необхідно з'ясувати, як ці зміни дозволили Європейському Союзу посилити свою роль на

міжнародній арені, поліпшити співпрацю з іншими глобальними акторами та покращити управління зовнішніми відносинами. Важливим є аналіз впливу цих змін на сучасні міжнародні відносини, а також оцінка ефективності зовнішньої політики ЄС у вирішенні глобальних викликів; розробити методику використання англомовних документів на уроках всесвітньої історії для поліпшення знань учнів. Метою цього напрямку є створення методичних підходів до використання автентичних англомовних джерел у навчальному процесі. Використання міжнародних угод, дипломатичних листувань та інших важливих документів ЄС і ООН на уроках всесвітньої історії дозволить учням краще зрозуміти реальні історичні процеси та покращити їхні навички критичного мислення. Окрім того, важливо дослідити, як робота з англомовними документами може сприяти розвитку мовних навичок учнів, формуванню в них глибокого розуміння зовнішньої політики ЄС та міжнародних відносин загалом. Цей підхід сприятиме інтеграції сучасних глобальних питань в навчальний процес, підвищуючи мотивацію учнів до вивчення всесвітньої історії.

Відповідно до поставленої мети впливають наступні **завдання** дослідження:

- вивчити історію підписання Лісабонської угоди 2007 року та проаналізувати основні положення та нововведення, що змінили зовнішню політику ЄС, зокрема введення посади Верховного представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки, а також створення Європейської служби зовнішніх дій (EEAS);

- з'ясувати зовнішньополітичні цілі ЄС після Лісабонської угоди та дослідити основні напрямки зовнішньої політики ЄС, зокрема просування демократії та прав людини, розширення економічних і торгових зв'язків, забезпечення стабільності в регіонах, де ЄС має стратегічний інтерес;

- дослідити структуру прийняття рішень у зовнішній політиці ЄС після Лісабонської угоди та інституційні реформи, що стосуються співпраці

між Європейською радою, Європарламентом і національними урядами, та їхнього впливу на зовнішню політику ЄС;

- оцінити розвиток Східного партнерства як інструменту зовнішньої політики ЄС, в тому числі роль України та інших країн Східного партнерства в зовнішній політиці ЄС;

- проаналізувати політику ЄС щодо Західних Балкан у контексті процесу розширення ЄС та стабілізації регіону Західних Балкан з точки зору зовнішньої політики ЄС;

- дослідити зовнішню політику ЄС щодо глобальних викликів та реакцію ЄС на міжнародні кризи (наприклад, Сирія, Афганістан), роль ЄС у боротьбі зі зміною клімату та забезпеченні сталого розвитку;

- оцінити методики використання англомовних документів у навчанні всесвітньої історії, таких як міжнародні угоди, дипломатичні листування та документи ООН та ЄС, для розвитку критичного мислення учнів;

- визначити типи англомовних документів для уроків всесвітньої історії, які можуть бути використані на уроках;

- оцінити вплив мультимедійних ресурсів на розуміння англомовних документів.

Джерельна база дослідження дає можливість проаналізувати ключові аспекти зовнішньої політики ЄС після ратифікації Лісабонської угоди та вдосконалення методів навчання, зокрема через використання англомовних документів у викладанні всесвітньої історії, і включає:

- офіційні документи Європейського Союзу: Лісабонська угода 2007 року як основний нормативно-правовий акт, який реформував зовнішню політику ЄС і містить положення щодо зовнішньої політики ЄС, увів нову посаду Верховного представника ЄС та інші інституційні зміни; документи Європейської служби зовнішніх дій (EEAS), які визначають стратегічні напрями зовнішньої політики ЄС після Лісабонської угоди; звіти та комунікації Європейської Комісії, що дають уявлення про зовнішньополітичні ініціативи ЄС, зокрема щодо розширення, співпраці з

країнами Східного партнерства та участі в глобальних міжнародних ініціативах; міжнародні угоди та угоди ЄС: договір про Європейський Союз (Maastricht Treaty) та інші угоди, що визначають принципи зовнішньої політики ЄС;

- міжнародні угоди ЄС із третіми країнами, що дозволяють вивчати вплив зовнішньої політики ЄС на глобальну політичну ситуацію, економічні зв'язки та безпеку в різних регіонах;

- аналітичні звіти та дослідження: звіти європейських та міжнародних аналітичних центрів, таких як Європейський інститут безпеки (EUISS), які детально аналізують зовнішню політику ЄС, її стратегії та інструменти;

- звіти міжнародних організацій (Світовий банк, МВФ) про роль ЄС у глобальних економічних відносинах та регіональній стабільності;

- англійські джерела та документи для навчання історії: офіційні англійські документи, що використовуються на уроках всесвітньої історії, зокрема тексти міжнародних угод, декларацій, аналітичних звітів.

Методи дослідження: аналіз наукових джерел, міжнародних угод, документів ЄС., порівняльний аналіз розвитку зовнішньої політики до та після підписання Лісабонської угоди, методичний експеримент із використанням англійських джерел на уроках всесвітньої історії.

Географічні межі дослідження охоплюють країни-члени Європейського Союзу, а також держави, з якими ЄС має особливі відносини в рамках зовнішньої політики, зокрема країни Східного партнерства, Західних Балкан, а також глобальні партнери ЄС. Крім того, в дослідженні буде розглянута роль ЄС у міжнародних організаціях, таких як ООН, НАТО, а також у процесах глобалізації, що включають різні континенти, зокрема Європу, Північну Америку, Африку та Азію.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період після підписання Лісабонської угоди в 2007 році та її ратифікації в грудні 2009 року, в результаті чого ЄС здійснив значні інституційні реформи, що змінили структуру та принципи роботи зовнішньої політики Союзу. Основний період

дослідження охоплює 2007 – 2020 роки, з фокусом на зміни в інструментах та методах зовнішньої політики ЄС, розвиток нових напрямків (наприклад, Східне партнерство), а також адаптацію ЄС до нових глобальних викликів і криз. Окремо розглядається вплив цих змін на міжнародні відносини, глобальну стабільність та розвиток, а також вплив Лісабонської угоди на політику розширення та безпеки.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі змін, які сталися в зовнішній політиці ЄС після ратифікації Лісабонської угоди в грудні 2009 року, а також в інтерпретації та оцінці впливу цих змін на історичні процеси. Дослідження зосереджене на новітніх підходах до інструментів і методів зовнішньої політики ЄС, таких як діяльність Європейської служби зовнішніх дій, функціонування інституцій ЄС у зовнішньополітичній сфері, а також вивчення практичних наслідків для партнерських відносин із третіми країнами. Крім того, робота містить нові методичні підходи щодо інтеграції англomовних документів в освітній процес в закладах загальної середньої освіти, що дозволяють покращити навчання всесвітньої історії та громадянської освіти. Дослідження дозволяє оцінити вплив використання автентичних документів на розвиток критичного мислення у старшокласників.

Практична значущість дослідження полягає в його здатності надати методичні рекомендації для викладачів історії, які працюють з англomовними документами в межах викладання всесвітньої історії та громадянської освіти. Вивчення зовнішньої політики ЄС, її інструментів і нововведень після Лісабонської угоди, дасть можливість розробити покращені освітні стратегії для учнів, які вивчають міжнародні відносини. Практичні результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення викладання історії та громадянської освіти та для підвищення кваліфікації педагогів, які займаються вивченням глобальних політичних процесів, зокрема щодо інтеграції міжнародних угод та документів до освітнього процесу.

Завдяки дослідженню, також можна запропонувати нові підходи до використання мультимедійних ресурсів і інтерактивних методів навчання в класі, що дозволить учням краще розуміти складні міжнародні угоди та дипломатичні практики.

Структура роботи. Магістерська робота обсягом 100 сторінок складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (53 найменування) та додатку.

РОЗДІЛ 1. ЛІСАБОНСЬКА УГОДА: РЕФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1 Лісабонська угода 2007 року: історія підписання, основні положення та інституційні зміни

Лісабонська угода, підписана 13 грудня 2007 року в Лісабоні, Португалія, стала ключовою подією в реформуванні структур Європейського Союзу (ЄС). Цей договір мав на меті оптимізувати процес ухвалення рішень в умовах розширення ЄС до 27 країн і усунути організаційні труднощі, які стали очевидними після приєднання країн Східної Європи. Угода, відома також як "Договір про реформу", внесла зміни до чинних договорів: Маастрихтського договору (1992) та Договору про Європейську спільноту (Римського договору, 1957). У сучасній редакції вони відомі як Договір про Європейський Союз і Договір про функціонування Європейського Союзу відповідно. Документ був підписаний головою Ради Європейського Союзу, прем'єр-міністром Португалії Жозе Сократешем та міністром закордонних справ Португалії Луїшем Амаду в історичному монастирі Жеронімуш (CVCE).

Процес підготовки Лісабонської угоди розпочався через виклики, з якими зіткнувся Європейський Союз (ЄС) після хвилі розширень у 2004 році, коли до ЄС приєдналися 10 нових країн. Значне зростання кількості членів Союзу виявило недоліки існуючої системи управління, що спонукало до розробки нової угоди, яка забезпечила б ефективність прийняття рішень і нові інституційні можливості. Першою спробою розв'язання цих питань став Європейський конституційний договір (2004), який, однак, не набув чинності через його відхилення на референдумах у Франції та Нідерландах у 2005 році.

Європейський конституційний договір, який мав замінити всі попередні угоди єдиним документом та надати ЄС конституційні засади, був

амбітною спробою глибокої реформи. Він передбачав суттєві зміни в управлінні ЄС, зокрема, введення посад, які пізніше стали частиною Лісабонської угоди, та нову структуру голосування. Проте його відхилення громадянами Франції та Нідерландів стало поштовхом до перегляду підходів до інституційної реформи. Лідери ЄС вирішили не відмовлятися від основних ідей, але змінити формат для уникнення суперечливих символів державності, таких як єдина «конституція» для ЄС

У червні 2007 року під час саміту ЄС у Брюсселі лідери домовилися про основні принципи нового договору, який мав стати правонаступником Європейської конституції, але з меншими політичними амбіціями і без символіки, яка могла б асоціюватися з державним утворенням. Основним завданням було створення документу, який модернізував би інституційну структуру Союзу і, водночас, зберігав національні суверенітети країн-членів. На саміті лідери також затвердили орієнтовний графік для розробки, обговорення та підписання документа до кінця 2007 року.

Проект Лісабонської угоди було розроблено на Міжурядовій конференції, яка тривала протягом другої половини 2007 року. Цей етап був зосереджений на інтеграції положень, які пройшли б ратифікацію у національних парламентах, без проведення референдумів. Учасники конференції зосередились на внесенні ключових інституційних змін, включаючи:

- створення постійної посади Президента Європейської ради;
- введення посади Верховного представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки;
- спрощення процедур голосування у Раді ЄС з переходом до принципу подвійної більшості, щоб забезпечити оперативніше ухвалення рішень у ЄС;
- посилення ролі Європейського парламенту у законодавчому процесі, зокрема, шляхом розширення процедур спільного ухвалення (со-

decision), що надало Європейському парламенту більшу вагу у законодавчій діяльності Союзу

13 грудня 2007 року у монастирі Жеронімуш у Лісабоні лідери країн-членів ЄС підписали Лісабонську угоду, яка об'єднала основні положення та інституційні реформи, які мали зміцнити єдність і дієздатність ЄС. Вибір Лісабона як місця підписання угоди підкреслив роль Португалії як держави-голови Ради ЄС на той час.

Після підписання Лісабонської угоди 13 грудня 2007 року більшість держав-членів прагнула ратифікувати документ якомога швидше. Іспанія стала першою країною, яка ратифікувала угоду 20 лютого 2008 року. У більшості держав цей процес проходив через парламентські процедури, тоді як Ірландія обрала референдум як метод затвердження.

У березні-квітні 2008 року низка країн, зокрема Франція, Угорщина та Польща, успішно завершили парламентське голосування на користь ратифікації, засвідчуючи підтримку реформи на політичному рівні. Лідери ЄС очікували, що процес ратифікації завершиться до кінця 2008 року, однак референдум в Ірландії став першим серйозним викликом для Лісабонської угоди.

12 червня 2008 року Ірландія провела референдум щодо ратифікації Лісабонської угоди, результат якого виявився негативним – 53,4% виборців проголосували проти. Відмова Ірландії від ратифікації викликала політичний шок у ЄС, адже угода мала набути чинності лише за умов ратифікації всіма країнами-членами. Після цього лідери ЄС зосередилися на пошуку компромісного рішення, щоб подолати ірландське вето.

У відповідь на запити Ірландії в рамках Європейської ради в грудні 2008 року було прийнято рішення про надання країні певних юридичних гарантій, зокрема щодо національного суверенітету в питаннях оподаткування, оборони та соціальної політики. Це дало можливість повторно провести референдум.

Попри ірландське вето, процес ратифікації Лісабонської угоди продовжився в інших країнах. До кінця 2008 року 24 з 27 країн-членів ЄС завершили процес ратифікації, однак окрім Ірландії певні труднощі виникли також у Чехії та Польщі.

Другий референдум в Ірландії відбувся 2 жовтня 2009 року, і цього разу результати були позитивними – 67,1% виборців підтримали Лісабонську угоду. Основними факторами, що вплинули на зміну результату, стали економічна криза, надані Ірландії юридичні гарантії та посилена кампанія за підтримку ЄС.

Після успішного голосування в Ірландії процес завершення ратифікації зіткнувся з труднощами у Чехії, де президент Вацлав Клаус висловлював скептичні погляди щодо розширення повноважень ЄС. Хоча парламент Чехії ратифікував угоду, Клаус затягував підписання, висуваючи вимоги щодо додаткових юридичних гарантії для Чехії. Зрештою, 3 листопада 2009 року Клаус підписав документ, і Чехія стала останньою країною, яка завершила ратифікацію.

Після ратифікації всіма державами-членами Лісабонська угода набула чинності 1 грудня 2009 року. Цей документ істотно змінив інституційну структуру ЄС, запровадивши нові посади, розширивши роль Європейського парламенту та запровадивши механізми для ефективнішого прийняття рішень.

Ратифікація Лісабонської угоди стала важливим етапом у розвитку Європейського Союзу, підтвердивши здатність країн-членів до компромісу, навіть попри наявність політичних і національних розбіжностей.

Після набуття чинності угода відкрила нові можливості для ЄС у сфері зовнішньої політики, економічного розвитку та безпеки, зробивши його здатним реагувати на глобальні виклики. Жозе Мануел Баррозу, Президент Європейської Комісії на момент ратифікації угоди, зазначав: "Лісабонська угода – це угода для Європи XXI століття. Вона робить ЄС більш

демократичним, більш прозорим і більш здатним до дій. Це суттєвий крок уперед для об'єднаної Європи"[6].

Однією з ключових змін, запроваджених Лісабонською угодою, стало введення посади Президента Європейської ради. За статтею 15 Договору про Європейський Союз (ТЄС), цей посадовець обирається на 2,5 роки та може бути переобраний, що забезпечує Європейському Союзу стабільне керівництво та єдине представництво на міжнародному рівні. Раніше функції головування у Європейській раді передавалися кожні шість місяців, що часто ускладнювало забезпечення послідовності в зовнішній політиці. Першим постійним Президентом Європейської Ради став Герман ван Ромпей, який наголошував, що "Лісабонська угода є символом нового етапу в історії Європейського Союзу. Вона забезпечує більш сильне та згуртоване керівництво, дозволяючи ЄС відігравати важливішу роль у світі" [7].

Ще одним важливим нововведенням стало створення посади Верховного представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки, що зосереджує зовнішньополітичну функцію ЄС в руках однієї посадової особи, яка водночас є віцепрезидентом Європейської комісії (стаття 18 ТFEU). Це призначення об'єднало керівництво в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) та Спільної політики безпеки і оборони (CSDP), що підвищило здатність ЄС реагувати на зовнішньополітичні виклики та забезпечувати узгодженість позицій держав-членів [9].

Для реалізації нових завдань у сфері зовнішньої політики Лісабонська угода заснувала Європейську службу зовнішніх дій (EEAS). Цей орган допомагає Верховному представнику координувати дії зовнішньої політики, забезпечуючи спільний підхід у дипломатичних відносинах. Угода надала EEAS повноваження координувати діяльність делегацій ЄС у третіх країнах і забезпечувати взаємодію з національними дипломатичними службами країн-членів. Це нововведення зробило ЄС впливовішим на міжнародній арені і здатним виступати єдиним голосом у відносинах з іншими державами та міжнародними організаціями

Лісабонська угода значно розширила повноваження Європейського парламенту, надавши йому право спільного ухвалення (co-decision) у більшості сфер, включаючи бюджет. Це закріплено у статті 14 TFEU, що підвищило рівень демократичності та прозорості процесу прийняття рішень у ЄС. Таким чином, Європейський парламент став повноправним законодавчим органом, зокрема у питаннях бюджету, де раніше домінували держави-члени. Таке розширення повноважень зміцнило інституційний баланс і надало громадянам ЄС більший вплив на політику Союзу через своїх представників у Парламенті[10].

Важливою інституційною зміною став перегляд процедури голосування в Раді ЄС: Лісабонська угода запровадила подвійну більшість як основний принцип прийняття рішень (стаття 16 TFEU).

Значним кроком уперед стало введення принципу кваліфікованої більшості для голосування в Радах, що стосується Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). До Лісабонської угоди для прийняття рішень у сфері СЗБП було необхідне одностайне голосування усіх держав-членів. Це часто ускладнювало прийняття рішень, оскільки країни з різними інтересами могли блокувати важливі ініціативи [5].

Лісабонська угода дозволила застосовувати кваліфіковану більшість для більшості рішень у межах СЗБП, що значно спростило і прискорило процес прийняття рішень. Згідно з цією процедурою, для ухвалення рішення необхідно, щоб його підтримали 55% держав-членів (щонайменше 15 із 27), які представляють не менше 65% населення ЄС. Важливим нововведенням стало те, що цей механізм тепер може застосовуватись не лише в економічних питаннях, а й в безпекових ініціативах, що дозволяє оперативно реагувати на нові глобальні виклики [10]. Ця зміна допомогла забезпечити більшу ефективність роботи Ради ЄС, зменшивши ризик блокування рішень.

Стаття 31 ДЕС регулює механізм голосування в Радах, що відповідають за прийняття рішень у сфері зовнішньої політики, і встановлює кваліфіковану більшість як основний принцип прийняття рішень, за винятком деяких

делікатних питань, де зберігається вимога однаковості. Це змінило картину зовнішньої політики ЄС, роблячи її більш гнучкою та здатною швидко реагувати на динамічні зміни у міжнародному середовищі. Президент Франції на момент ратифікації Ніколя Саркозі наголошував, що "Лісабонська угода не лише вирішує інституційні проблеми ЄС, але й створює нові можливості для його економічного і політичного зміцнення".

Лісабонська угода надала ЄС більше повноважень у вирішенні актуальних викликів сучасності, таких як енергетична безпека, боротьба з тероризмом, зміни клімату та організована злочинність. У новій редакції Договору про функціонування ЄС (TFEU) були уточнені компетенції Союзу у цих сферах, що дозволяє йому вживати спільні заходи для подолання цих глобальних загроз. Це нововведення сприяє поглибленню інтеграції ЄС як регіонального лідера у питаннях безпеки та захисту навколишнього середовища [10].

Лісабонська угода надала Хартії основних прав ЄС обов'язковий юридичний статус, що стало значним кроком у захисті прав громадян Союзу. Згідно зі статтею 6 TFEU, положення Хартії стали невід'ємною частиною законодавства ЄС, забезпечуючи громадянам захист основоположних прав на всій території Союзу, за винятком держав, що висловили заперечення (Велика Британія та Польща) [2, с. 130].

Одним із найзначніших нововведень Лісабонської угоди стало закріплення механізму виходу з ЄС у статті 50 TFEU. Цей механізм надає країнам-членам право добровільно покинути Союз за відповідною процедурою. Вперше це право було реалізоване Великою Британією, що у 2016 році розпочала процес виходу з ЄС. Лісабонська угода забезпечила правову основу для такого рішення, що мало важливі наслідки для ЄС.

Лісабонська угода також призвела до створення нової інституції – Європейської Ради з питань зовнішніх справ, яка складається з міністрів закордонних справ держав-членів ЄС та Високого представника. Цей орган має повноваження обговорювати і ухвалювати стратегічні рішення в галузі

зовнішньої політики і безпеки, що дозволяє координувати дії держав-членів у глобальному контексті.

Європейська Рада з питань зовнішніх справ також має роль у підготовці і забезпеченні консенсусу серед країн ЄС щодо важливих міжнародних ініціатив, зокрема у сфері дипломатії, прав людини та миру. Вона стала важливим елементом у системі прийняття рішень ЄС, сприяючи більш узгодженому і злагодженому підходу до зовнішніх викликів.

Стаття 16 ДЕС визначає функції та склад цього органу, а також його роль у визначенні стратегічних напрямків зовнішньої політики Союзу.

Останнім важливим елементом є зміцнення можливості ЄС використовувати військові та цивільні місії для забезпечення миру і стабільності в різних частинах світу. Лісабонська угода передбачала створення механізмів для Постійної структурованої співпраці (PESCO), що дозволяє державам-членам спільно розвивати оборонні можливості і брати участь у військових та миротворчих місіях.

Стаття 43 ДЕС визначає, що ЄС може використовувати свої військові та цивільні ресурси для підтримки міжнародної безпеки, сприяючи миротворчим та стабілізаційним операціям [1].

Отже, Лісабонська угода внесла значні інституційні зміни в систему Спільної зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу, що дозволило зробити зовнішню політику Союзу більш єдиною, ефективною та гнучкою. Посилення ролі Високого представника, створення Європейської служби зовнішньої діяльності, зміни в механізмах голосування та розширення повноважень Європейського парламенту – це лише деякі з кроків, що змінили систему зовнішніх відносин ЄС, сприяючи кращій адаптації до вимог глобалізованого світу. Всі ці зміни стали важливим етапом у розвитку зовнішньої політики ЄС, яка тепер здатна швидше та ефективніше реагувати на нові міжнародні виклики.

Завдяки Лісабонській угоді ЄС здобув нову організаційну структуру, яка дозволяє Союзу ефективніше та прозоріше реагувати на глобальні

виклики. Введення нових посад, таких як Президент Європейської ради та Верховний представник з питань зовнішньої політики, посилило спроможність ЄС діяти узгоджено та рішуче на міжнародній арені, а також сприяло підвищенню його впливу в різних сферах, від безпеки до захисту прав людини.

1.2 Зовнішньополітичні цілі ЄС після Лісабонської угоди

Після ратифікації Лісабонської угоди в 2009 році Європейський Союз значно розширив свої можливості щодо просування демократії та прав людини на міжнародному рівні. Стаття 21 Договору про Європейський Союз (TEU) визначає, що зовнішня політика ЄС повинна сприяти розвитку демократії, забезпеченню верховенства права, повазі до прав людини та основних свобод у всьому світі. Після Лісабонської угоди ЄС надає стратегічний пріоритет не тільки безпосередній підтримці демократії, але й загальному підвищенню стандартів прав людини через дипломатичну діяльність та економічну підтримку в рамках політики сусідства і глобального партнерства[39].

Одним з ключових інструментів у просуванні демократії став Європейський інструмент з демократії та прав людини (EIDHR). Європейський інструмент з демократії та прав людини (EIDHR) після Лісабонської угоди став ключовим елементом зовнішньополітичної діяльності Європейського Союзу, спрямованої на захист і просування фундаментальних прав і свобод людини, а також розвиток демократичних інститутів у всьому світі. Лісабонська угода, яка набула чинності у 2009 році, посилила зовнішньополітичний мандат ЄС, надавши більшу вагу таким інструментам, як EIDHR. Зокрема, ця угода дозволила ЄС зміцнити механізми, через які він міг підтримувати громадянське суспільство, права людини та демократію навіть у тих країнах, де державна політика була далекою від демократичних стандартів.

EIDHR став унікальним інструментом, оскільки його застосування не вимагало формальної згоди урядів країн, де реалізовувалися проєкти. Це дозволило ЄС зосередитися на співпраці з неурядовими організаціями, правозахисниками, журналістами та іншими представниками громадянського суспільства, які часто працювали у складних і навіть небезпечних умовах. Основною метою цього інструменту залишалось зміцнення демократичних процесів, захист прав людини, сприяння верховенству права, а також підтримка тих, хто зазнає переслідувань через свою діяльність.

Після Лісабонської угоди фінансування EIDHR суттєво збільшилося. У рамках багаторічних фінансових перспектив ЄС на період 2014–2020 років було виділено понад 1,3 мільярда євро на підтримку відповідних програм. Це дозволило впроваджувати більш масштабні проєкти, охоплювати ширше коло країн та регіонів, а також швидше реагувати на нові виклики. Географічний діапазон діяльності EIDHR включав країни Близького Сходу, Африки, Східної Європи, Західних Балкан та навіть ті регіони, де політична ситуація залишалася вкрай нестабільною.

Інструмент активно сприяв організації та спостереженню за демократичними виборами у країнах із крихкими політичними системами. Зокрема, місії спостереження за виборами фінансувалися у М'янмі у 2015 році, Нігерії у 2019 році та Молдові у 2020 році. Крім того, важливим напрямом стала підтримка правозахисників через ініціативи на кшталт програми "ProtectDefenders.eu", яка була започаткована у 2015 році. Вона надала допомогу сотням активістів, які стикалися з репресіями у своїх країнах, включаючи надання безпечних умов для роботи та проживання [3].

Серед інших важливих напрямів EIDHR було сприяння боротьбі з тортурами та забезпечення дотримання міжнародного гуманітарного права. Наприклад, фінансувалися програми для підтримки жертв тортур у Сирії та Іраку, а також ініціативи щодо судового переслідування осіб, відповідальних за воєнні злочини. У сфері свободи слова EIDHR надавав гранти незалежним

медіа та журналістам-розслідувачам, сприяючи боротьбі з дезінформацією та підтримці свободи преси, зокрема у країнах Західних Балкан.

Хоча EIDHR досяг значних успіхів, інструмент також стикався з викликами. У деяких країнах його діяльність викликала опір, оскільки вона сприймалася як втручання у внутрішні справи. Репресивні режими часто намагалися блокувати програми, фінансовані ЄС, або перешкоджати роботі місцевих активістів. Також, незважаючи на зростання фінансування, ресурси EIDHR залишалися недостатніми для повного охоплення всіх потреб, особливо у контексті глобальних політичних і гуманітарних криз. Бюрократичні процедури ЄС іноді ускладнювали доступ невеликих громадських організацій до грантових програм.

Загалом, після Лісабонської угоди Європейський інструмент з демократії та прав людини став одним із найважливіших елементів зовнішньої політики ЄС. Його діяльність зміцнила репутацію Євросоюзу як глобального захисника прав людини та демократії. Через цей інструмент ЄС не лише захищає свої цінності, але й сприяє створенню стабільного міжнародного середовища, заснованого на принципах верховенства права та поваги до людської гідності [4].

ЄС також використовує дипломатичний діалог та економічну співпрацю для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей. У співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН та ОБСЄ, ЄС регулярно організовує міжнародні конференції та зустрічі для обговорення питань прав людини. Наприклад, через Програму підтримки прав людини в рамках Європейського інструменту сусідства (ENI), ЄС допомагає країнам Східного партнерства розвивати незалежні правові інститути та підтримувати соціальну стабільність. Ініціатива ENI спрямована на підвищення ефективності державних інститутів та розвиток громадянського суспільства, що робить її однією з провідних програм для підтримки демократії в країнах-партнерах ЄС.

Ще одним важливим кроком стала юридична обов'язковість Хартії основних прав ЄС після Лісабонської угоди, яка закріпила принципи поваги до прав людини в країнах ЄС і зробила ці права пріоритетом у всіх зовнішніх діях Союзу. Хартія основних прав Європейського Союзу після Лісабонської угоди набула статусу обов'язкового юридичного документа, що стало важливим кроком у консолідації європейських цінностей і принципів. З часу набуття чинності Лісабонською угодою у грудні 2009 року, Хартія стала частиною первинного права ЄС, прирівняною до договорів, що визначають правовий фундамент Союзу. Цей новий статус підкреслив зобов'язання ЄС щодо захисту прав людини, демократії та верховенства права у всіх сферах своєї діяльності [10].

Хартія основних прав, яка була проголошена у 2000 році, охоплює широкий спектр громадянських, політичних, економічних і соціальних прав, включаючи право на гідність, рівність, свободу, солідарність, а також на справедливий суд і захист даних. Після Лісабонської угоди її положення стали обов'язковими для всіх держав-членів, коли вони діють у межах законодавства ЄС. Цей факт створив юридичну основу для оскарження будь-яких рішень або законодавчих актів ЄС, які могли порушувати права, закріплені в Хартії.

Одним із ключових досягнень стало розширення застосування Хартії у судовій практиці. Суд Європейського Союзу (СЄС) отримав повноваження застосовувати положення Хартії для захисту прав громадян ЄС та інших осіб, які перебувають під юрисдикцією Союзу. Наприклад, у справі *Digital Rights Ireland* (2014 рік) СЄС скасував Директиву про зберігання даних, посилаючись на порушення права на приватність і захист персональних даних, гарантованих Хартією. Інший важливий випадок – справа *Schrems II* (2020 рік), у якій Суд визнав недійсним механізм передачі даних між ЄС і США через недостатній рівень захисту конфіденційності.

Після Лісабонської угоди Хартія також сприяла посиленню моніторингу і забезпечення прав людини у законодавчій діяльності ЄС. Всі

нові нормативні акти Союзу підлягають обов'язковій перевірці на відповідність їй положенням. Європейська комісія запровадила механізми оцінки впливу законодавства, зокрема у частині, що стосується дотримання основних прав. Це стало важливим кроком для попередження можливих порушень ще на етапі розробки законодавчих ініціатив.

Особливого значення Хартія набула у контексті питань міграції та притулку. Наприклад, рішення СЄС у справах щодо повернення мігрантів у країни походження або третіх країн базувалися на статтях Хартії, що забороняють катування та нелюдське поводження. Це також стосувалося умов утримання мігрантів та забезпечення їхніх прав на захист і справедливий судовий процес.

Водночас, незважаючи на посилення ролі Хартії, існували певні обмеження у її застосуванні. По-перше, її положення застосовуються лише до дій і рішень держав-членів у межах правового поля ЄС. Це означає, що якщо уряд країни діє виключно в межах національної компетенції, Хартія не може бути застосована безпосередньо. Наприклад, питання щодо реформ судової системи у Польщі та Угорщині викликали дискусії щодо меж застосування Хартії, оскільки значна частина цих дій розглядалася як внутрішньодержавна компетенція.

По-друге, Велика Британія і Польща, під час укладання Лісабонської угоди, підписали протокол, який обмежував застосування Хартії на їхніх територіях. Хоча це не означало повної її недієвості у цих країнах, але обмежувало використання окремих положень, наприклад, у сфері соціальних прав. Втім, після виходу Великої Британії з ЄС цей протокол більше не має впливу на Союз.

Хартія основних прав стала також важливим інструментом у взаємодії ЄС із третіми країнами. У рамках угод про асоціацію, торгівлю або співробітництво з іншими державами Євросоюз включає положення, що ґрунтуються на принципах Хартії. Це, наприклад, стосується захисту трудових прав або заборони дискримінації у міжнародних торговельних

угодах, таких як Угода про всеосяжне економічне партнерство між ЄС та Канадою (СЕТА).

Таким чином, після Лісабонської угоди Хартія основних прав ЄС закріпила своє місце як один із центральних документів європейської правової системи. Її статус первинного права сприяв посиленню захисту фундаментальних прав у межах Союзу, встановленню високих стандартів дотримання прав людини та демократії, а також їхньому просуванню на міжнародній арені. Незважаючи на окремі обмеження у її застосуванні, Хартія залишається ключовим інструментом у забезпеченні європейських цінностей та їхній інтеграції у всі сфери діяльності ЄС. Крім того, ЄС посилює свій вплив через спостереження за виборами та підтримку чесного виборчого процесу у країнах-партнерах. Місії ЄС зі спостереження за виборами стали невід'ємною частиною європейської стратегії підтримки демократії у світі, адже ці місії часто висвітлюють порушення та сприяють підвищенню прозорості виборчих процесів. На прикладі країн Африки та Близького Сходу, де організовувалися численні спостережні місії, ЄС прагне зміцнювати демократичні інституції та підвищувати політичну участь населення.

Лісабонська угода суттєво розширила вплив Європейського Союзу на світову економічну арену, зміцнивши його позиції як глобального торговельного партнера та інвестора. Головними напрямками стали консолідація компетенцій у торгівлі, розширення інструментів для укладання угод про вільну торгівлю (FTA), а також інтеграція економічних і соціальних стандартів у кожну торговельну угоду ЄС.

З Лісабонської угоди ЄС отримав виключну компетенцію у сфері іноземних прямих інвестицій (FDI). Це означає, що тільки ЄС може укладати угоди про інвестиції від імені всіх держав-членів, а не окремі країни. Інвестиції тепер стали основною частиною спільної комерційної політики (ССР), а також включені в переговори з великими економіками, як-от Китай і Індія. Це дозволяє укладати більш всеосяжні угоди, що охоплюють як

регулювання ринку, так і захист інвестицій від несправедливих дій з боку держави.

У той же час Лісабонська угода інтегрувала економічні цілі ЄС з його зовнішньополітичною стратегією, згідно зі статтею 21 Договору про Європейський Союз (TEU). Тепер усі економічні дії повинні сприяти підтримці демократії, верховенства права, прав людини та сталого розвитку, а також інтеграції країн-партнерів у світову економіку. Цей підхід дозволяє ЄС використовувати торговельні інструменти не тільки для економічної вигоди, але й для просування своїх цінностей та політичних інтересів на міжнародній арені.

Після набуття чинності Лісабонською угодою ЄС активізував переговори щодо угод про вільну торгівлю. Одними з найважливіших угод стали Всеохоплююча економічна і торговельна угода з Канадою (СЕТА) та Угода про економічне партнерство з Японією. Угода СЕТА, що набула чинності у вересні 2017 року, відкрила доступ до канадського ринку для європейських компаній, а також включає розділ щодо інвестицій, який гарантує правовий захист європейських інвесторів у Канаді. Ці угоди містять положення щодо охорони навколишнього середовища, трудових стандартів і захисту прав людини, що підкреслює прагнення ЄС дотримуватись високих соціальних стандартів у своїх міжнародних економічних угодах.

Одним з найбільш значущих змін Лісабонської угоди є роль Європейського парламенту як співзаконодавця в питаннях торгівлі. Відтепер парламент має право голосу щодо всіх міжнародних торговельних угод, що забезпечує більшу прозорість і демократичний контроль у прийнятті рішень. Такий механізм дозволяє Європейському парламенту впливати на зміст угод, зокрема щодо вимог до соціальних, екологічних та трудових стандартів. Наприклад, під час підписання Угоди з Канадою та обговорення Угоди з США (ТТІР), парламент вимагав дотримання екологічних та соціальних стандартів, що стало результатом активної участі громадських організацій у переговорах.

Останні роки також змусили ЄС адаптувати свою політику через зовнішні кризи, зокрема пандемію COVID-19, яка показала важливість стійких постачальних ланцюгів. У 2020 році Європейська комісія ініціювала перегляд торгової політики, орієнтуючись на зниження залежності від зовнішніх постачальників для важливих товарів, зокрема медичних виробів та захисного обладнання. Це стало частиною стратегії, спрямованої на економічну стійкість та зменшення ризиків залежності від ненадійних партнерів у часи кризи.

Після Лісабонської угоди ЄС встановив амбітні цілі щодо розширення свого торговельного впливу у світі. В майбутньому Союз планує укласти угоди з іншими ключовими партнерами, як-от Індія, АСЕАН і країни Африки. Ці угоди повинні зміцнити позиції ЄС на нових ринках і забезпечити захист європейських стандартів в умовах глобальної конкуренції.

Таким чином, Лісабонська угода заклала основи для більш послідовної і стратегічно орієнтованої торгової політики ЄС, яка підтримує економічний розвиток, захист цінностей ЄС і підвищує вплив Союзу у світі.

1.3 Роль Високого представника Європейського Союзу з питань зовнішніх справ та безпекової політики та Європейської служби зовнішніх дій

Однією з найбільших інституційних змін Лісабонської угоди стало створення посади Високого представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки. Ця посада об'єднала функції, які до того виконували кілька осіб, зокрема Високий представник з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки і єдиний представник ЄС. Створення цієї посади покликане забезпечити більшу консистентність та цілісність зовнішньої політики ЄС, а також покращити координацію між різними інституціями Союзу. Високий представник є одночасно заступником голови Європейської Комісії та головою Ради з питань закордонних справ, що надає йому значні

повноваження в управлінні зовнішньо-політичною діяльністю ЄС. Такий підхід дозволяє уникати фрагментації політики та підвищує ефективність зовнішніх дій ЄС, що є важливим у світлі глобальних викликів, з якими стикається Євросоюз.

Відповідно до статті 18 Договору про Європейський Союз (ДЕС), Високий представник не тільки координує зовнішньополітичні ініціативи ЄС, але й веде переговори та представляє Союз на міжнародних форумах, надаючи йому єдине обличчя на світовій арені. Стаття 27 ДЕС визначає, що роль Високого представника є однією з основних у забезпеченні єдності та ефективності зовнішньої політики ЄС.

Першою особою, яка виконала роль Високого представника після Лісабонської угоди, була Кетрін Ештон, яка обіймала цю посаду з 2009 по 2014 рік. Вона була призначена на цей пост одразу після того, як Лісабонська угода була ратифікована, і стала першою особою, що поєднувала функції голови Ради з питань зовнішніх справ і заступника голови Єврокомісії. Кетрін Ештон зазначала: "Завдяки Лісабонській угоді Європа отримала можливість говорити одним голосом на міжнародній арені. Це зміцнює нашу спроможність відповідати на глобальні виклики".

Ештон прийшла до ЄС із досвідом в британській політиці, але її призначення було сприйнято з певним скептицизмом, оскільки вона не була фігурою світового масштабу на момент призначення. Її кар'єра на посаді Високого представника була позначена кількома значними зовнішньополітичними кризами, зокрема, конфліктом в Україні та кризою в Сирії. Водночас, її робота продемонструвала важливі труднощі, пов'язані з новим механізмом управління зовнішньою політикою ЄС.

Однією з головних проблем її каденції було те, що функції Високого представника та Європейської Комісії часто перекривалися, що призводило до відсутності чіткої координації між цими двома структурами. Це створювало конкуренцію і нерідко ускладнювало вироблення спільної політики, що могло затримувати ухвалення важливих рішень. Проблема була

особливо очевидною під час ведення переговорів щодо ядерної програми Ірану, коли питання взаємодії між Комісією та Радою ставали об'єктом критики.

Після Кетрін Ештон посаду Високого представника обійняла Федеріка Могеріні, яка залишалася на цій посаді з 2014 по 2019 рік. Могеріні мала значно більше політичного досвіду, зокрема з посту міністра закордонних справ Італії, що дозволило їй більш ефективно навігувати складними міжнародними відносинами. Під її керівництвом ЄС активно включався у важливі глобальні ініціативи, такі як мирні процеси на Близькому Сході, санкції проти Росії через анексію Криму, а також переговори з Іраном.

Могеріні також відзначалася прагненням посилити роль ЄС як глобального дипломатичного гравця, зокрема шляхом зміцнення спільної політики безпеки та оборони. Вона ініціювала Постійно структуровану співпрацю в оборонній сфері (PESCO) – важливу ініціативу для поглиблення оборонної інтеграції в межах ЄС. Однак її діяльність також стикається з проблемами, характерними для поста Високого представника, зокрема з розподілом повноважень між Радою ЄС, Комісією та Європарламентом.

З 2019 року посаду Високого представника обіймає Жозеп Боррель, колишній міністр закордонних справ Іспанії. Його діяльність як Високого представника характеризується активною позицією ЄС у відповідь на зовнішні виклики, зокрема на агресію Росії в Україні, а також на нові загрози, такі як кіберзагрози та гібридні війни. Боррель активно працює над підвищенням обороноздатності ЄС, сприяючи розвитку європейських оборонних ініціатив, таких як Європейський фонд оборони і Європейська політика безпеки і оборони (CSDP).

Однак, навіть за його каденції, інституційні проблеми залишаються. Однією з основних проблем є те, що повноваження Високого представника як заступника голови Єврокомісії та одночасно голови Ради з питань зовнішніх справ все ще не повністю визначені, що інколи веде до конфліктів інтересів або непорозумінь між різними інституціями. Зокрема, важливим є

питання координації між Боррелем і Президентом Єврокомісії, оскільки остання також має вплив на зовнішню політику через її керівництво над напрямками економічної дипломатії, міжнародними угодами та торгівлею.

Незважаючи на значне розширення функцій Високого представника після Лісабонської угоди, проблеми, пов'язані з дублюванням повноважень і недостатньою координацією, залишаються актуальними. Зокрема, нечіткий розподіл обов'язків між Високим представником і іншими органами ЄС, такими як Єврокомісія та Європейська Рада, може призводити до труднощів у швидкому реагуванні на зовнішньополітичні кризи. Рішення, що стосуються безпеки, гуманітарної допомоги чи торгівлі, потребують детальної координації між різними органами, що іноді не є простим через суперечності в інтересах держав-членів.

Таким чином, після Лісабонської угоди роль Високого представника ЄС стала значно важливішою, але інституційні проблеми, пов'язані з розподілом повноважень і дублюванням функцій, залишаються невирішеними.

Європейська служба зовнішніх дій (EEAS) була створена після Лісабонською угодою як частина реформи зовнішньополітичної структури Європейського Союзу. Це стало важливим кроком до централізації і посилення зовнішньої політики Союзу, а також створення інституції, здатної забезпечити більш ефективну і скоординовану зовнішньополітичну діяльність. У рамках Лісабонської угоди ЄС отримав нові повноваження щодо зовнішньої політики та безпеки, що вимагало створення структури, яка б координувала дипломатичні ініціативи ЄС, а також організовувала та управляла зовнішніми відносинами на глобальному рівні.

Створення EEAS було закріплено в статті 27 Лісабонської угоди, де передбачалось, що Верховний представник Союзу з питань зовнішніх справ та політики безпеки, як ключова фігура зовнішньої політики ЄС, буде очолювати службу. Офіційно Європейська служба зовнішніх дій розпочала свою діяльність 1 грудня 2010 року, коли Кетрін Ештон була призначена на

посаду першого Верховного представника ЄС, а також головою EEAS. Її роль полягала у тому, щоб забезпечити консенсус серед держав-членів щодо зовнішньої політики та координувати дипломатичні зусилля на глобальному рівні.

EEAS відіграла важливу роль у розбудові європейської зовнішньої політики, спрямованої на збереження миру, стабільності, розвитку та просування цінностей ЄС у світі. Служба стала важливим інструментом для об'єднання дипломатії ЄС під одним дахом, оскільки до її створення зовнішня політика ЄС була розподілена між різними інституціями та агентствами, що ускладнювало її ефективну реалізацію. EEAS об'єднала функції, які раніше виконували Європейська комісія, Європейська рада та різні агентства, і стала координаційним органом для зовнішньополітичної діяльності ЄС.

Одним із основних завдань, яке стояло перед EEAS, було вдосконалення взаємодії з міжнародними партнерами та організаціями, такими як Організація Об'єднаних Націй (ООН), НАТО, і інші міжнародні форуми. Крім того, служба забезпечувала постійний моніторинг і аналіз міжнародної ситуації для допомоги у формуванні єдиної зовнішньої політики ЄС. EEAS також організовувала роботу дипломатичних представництв ЄС в різних країнах, створюючи єдину мережу посольств та представництв у більш ніж 140 країнах світу.

Важливим напрямком діяльності EEAS стало управління Спільною політикою безпеки та оборони ЄС (СПБО). Служба координувала цивільні та військові операції ЄС, такі як місії в Африці, на Балканах і на Близькому Сході. Одним із прикладів таких місій є операція EUNAVFOR Atalanta, що була започаткована в 2008 році для боротьби з піратством у водах біля Сомалі, а також місія EUTM Mali, розпочата у 2013 році з метою підтримки боротьби з тероризмом у Західній Африці. Координація таких місій стала важливою частиною роботи EEAS, що допомогла зміцнити роль ЄС у глобальній безпеці та стабільності.

EEAS також відіграла важливу роль у вирішенні таких кризових ситуацій, як конфлікти в Україні, Сирії та Лівії. Після початку війни в Україні в 2014 році ЄС під керівництвом EEAS активізував свої дипломатичні зусилля для вирішення конфлікту через санкції проти Росії, а також через підтримку мирних переговорів, зокрема у форматі Нормандського процесу. Служба активно координувала зусилля ЄС у питанні гуманітарної допомоги Україні, підтримки економічної стабільності та надання допомоги в реформах, які мали на меті наближення країни до стандартів ЄС.

У 2015 році, у відповідь на гуманітарну кризу, спричинену міграцією біженців з Близького Сходу, Африки та Центральної Азії, EEAS ініціювала нову зовнішню політику щодо міграції, що включала дипломатичні зусилля з третіми країнами для боротьби з корінними причинами міграції, такими як конфлікти, бідність та порушення прав людини. У рамках цього підходу ЄС уклав угоди з різними державами, зокрема з Туреччиною, для регулювання міграційних потоків та забезпечення зворотної міграції.

Ще одним важливим аспектом діяльності EEAS стало просування прав людини і демократії на глобальному рівні. ЄС під керівництвом EEAS активно підтримував демократичні процеси у таких країнах, як Туніс, Єгипет, Грузія, Молдова, а також був залучений до вирішення міжнародних криз, де порушувалися права людини, зокрема в Білорусі та Венесуелі. Європейська служба зовнішніх дій також координувала зовнішньоекономічні відносини ЄС, зокрема через численні угоди про вільну торгівлю та партнерство з різними країнами, що сприяло поглибленню економічної інтеграції ЄС з іншими частинами світу.

Протягом свого існування EEAS стала важливою інституцією, яка забезпечила значний вплив ЄС на міжнародній арені, зокрема через дипломатичні ініціативи, миротворчі місії та економічне співробітництво. Діяльність служби сприяла значному розвитку європейської зовнішньої

політики, а також підвищенню ролі ЄС як глобального актора, здатного ефективно реагувати на міжнародні виклики та загрози.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ПІСЛЯ ЛІСАБОНСЬКОЇ УГОДИ

2.1 Східне партнерство як інструмент зовнішньої політики ЄС

Ідея Східного партнерства виникла в контексті геополітичних змін, які відбувалися після розпаду Радянського Союзу та приєднання центральноевропейських держав до Європейського Союзу (ЄС) у 2004 році. Відносини ЄС з країнами Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії стали важливою частиною зовнішньої політики Євросоюзу в період після холодної війни, а потреба в нових стратегічних ініціативах стала особливо очевидною після "кольорових революцій" 2000-х років, таких як Помаранчева революція в Україні (2004) і Революція троянд у Грузії (2003) [51].

Ідея Східного партнерства була озвучена 2008 року, коли ЄС зіткнувся з новими викликами на своєму східному кордоні. Першочерговою метою стало створення більш структурованої та цілісної зовнішньої політики ЄС щодо країн Східної Європи та Кавказу, зокрема для підтримки стабільності, розвитку демократії та покращення економічних відносин

Після розширення ЄС на центральноевропейські країни, що раніше належали до Східного блоку, ЄС почав більше зосереджуватися на своєму впливі в Східній Європі та на Кавказі. Сприяння розвитку демократії, економічної модернізації та стабільності стало необхідністю, адже ЄС прагнув зменшити потенційні ризики, що могли виникнути через нестабільність або геополітичні конфлікти в цих регіонах.

Конфлікт між Росією та Грузією у серпні 2008 року (російсько-грузинська війна) став одним із головних факторів, що стимулював ЄС до активніших кроків у Східному партнерстві. Війна показала, що на пострадянському просторі існують серйозні загрози для стабільності та безпеки, що вимагає від ЄС відповідної реакції. Це також підштовхнуло ЄС до активнішого втручання в регіони, де Росія намагалась зміцнити свій

вплив, прагнучи запобігти подальшій інтеграції країн цього регіону з Європейським Союзом.

Кризи та "кольорові революції" в таких країнах, як Україна, Грузія та Молдова, виявили глибокі внутрішні зміни в цих країнах, що прагнули демократичних реформ, економічної стабільності та покращення відносин з ЄС. Ці революції продемонстрували бажання населення цих країн змінювати свої політичні системи і поглиблювати співпрацю з ЄС.

У 2008 році на період головування Франції в ЄС президент Ніколя Саркозі ініціював створення Союзу для Середземномор'я як платформи для розвитку співпраці з південними сусідами. Це дало Франції можливість більше зосередитися на інтересах регіону. У свою чергу, Польща виступила з ініціативою східного напрямку ЄПС, оскільки безпосередньо межувала з Україною та іншими східними партнерами. Польща та Швеція розробили концепцію нової програми під назвою Східне партнерство. Ідею підтримала Європейська рада у червні 2008 року, а вже 7 травня 2009 року у Празі офіційно започаткували програму Східного партнерства, якою було оголошено про започаткування нового формату відносин між ЄС та шістьма країнами Східної Європи та Кавказу: Україною, Молдовою, Грузією, Вірменією, Азербайджаном і Білоруссю.

Зазначимо, що ідея Східного партнерства була підтримана ідеєю «Європейського сусідства», яка передбачала наближення до ЄС країн, які не претендували на членство, але прагнули розвивати тісніші зв'язки з ЄС. Однак Східне партнерство мало значно більшу амбіцію, пропонуючи більш тісну політичну та економічну асоціацію без автоматичних перспектив на членство.

Східне партнерство було спрямоване на створення міцних політичних та економічних відносин між ЄС і країнами Східної Європи та Кавказу. Ключовим завданням було сприяння політичній асоціації та інтеграції країн Східної Європи до європейських інституцій та економічних структур. Це включало розвиток демократичних інститутів, верховенства права, прав

людини та боротьбу з корупцією. Започаткування програми передбачало поступове укладання угод про асоціацію, що включали зонування вільної торгівлі, що давало можливість країнам-партнерам більш активно інтегруватися в європейський ринок.

Східне партнерство спрямовувалось на розвиток інфраструктурних проектів, зокрема в енергетичній сфері, що забезпечували б енергетичну безпеку та зменшували залежність від Росії. ЄС активно працював над підтримкою демократичних перетворень, зміцнення інститутів правової держави, боротьби з корупцією та сприяння розвитку цивільного суспільства.

Започаткування Східного партнерства викликало неоднозначну реакцію серед країн-партнерів та за їх межами: ЄС сприймав Східне партнерство як важливий інструмент для стабільності в Східній Європі та Кавказі. Країни-члени ЄС висловили свою підтримку та готовність до активної співпраці з цими державами, при цьому надаючи їм значну економічну, технічну та фінансову допомогу. Натомість росія, яка розглядала Східне партнерство як конкурента своєї власної ініціативи (Євразійський економічний союз), різко негативно відреагувала на ці процеси. Росія намагалася перешкоджати інтеграції країн Східного партнерства з ЄС, зокрема шляхом застосування економічного тиску (енергетичні санкції, торговельні бар'єри). Вона також розглядала політичну асоціацію країн Східного партнерства з ЄС як загрозу своїм геополітичним інтересам. Країни, такі як Україна, Грузія та Молдова, активно підтримували ініціативу і прагнули наблизитись до ЄС, тоді як Вірменія та Азербайджан мали більш обережний підхід, оскільки їхні інтереси не завжди збігалися з прагненням інтеграції до ЄС [52].

Таким чином, Лісабонська угода створила основу для підсилення інституційних структур і розширення повноважень ЄС у сфері зовнішньої політики, що вплинуло на започаткування Східного партнерства, яке стало важливою віхою в зовнішній політиці ЄС, спрямованою на посилення співпраці з країнами, які межують з його кордонами. Ця ініціатива поклала

основу для подальших реформ, інтеграційних процесів і визначила політичну та економічну стратегію ЄС на східному напрямку.

Східне партнерство спрямоване на підтримку демократичних і модернізаційних процесів у країнах Східної Європи та Південного Кавказу, зокрема в Україні, Молдові, Грузії, Вірменії, Азербайджані та Білорусі. Головна мета СП – сприяти політичній стабільності, зміцненню верховенства права і розвитку економіки цих країн. СП стало свого роду відповіддю на Союз для Середземномор'я, який Франція активно підтримувала, просуваючи інтереси південних сусідів. Без окремого напрямку Східного партнерства інтереси східних партнерів могли б залишитися недооціненими, що дало б більше простору для впливу Росії в регіоні. Тому СП забезпечило важливу протизвагу в рамках ЄПС, дозволяючи ЄС збалансувати співпрацю із південними і східними країнами [48, с. 255].

Для країн-партнерів східного виміру, таких як Азербайджан, Вірменія, Грузія, Білорусь, Молдова та Україна, співпраця з ЄС стала важливим напрямком зовнішньої політики. Кожна країна має власні пріоритети у відносинах з ЄС: Азербайджан прагнув розширити енергетичне співробітництво завдяки своїм значним запасам нафти і газу, що становить інтерес для енергетичної безпеки ЄС; Вірменія розраховувала на підтримку ЄС у врегулюванні конфлікту в Нагірному Карабаху, що створює стабільнішу регіональну ситуацію; Грузія орієнтувалася на інтеграцію з ЄС у всіх можливих сферах, включаючи безпеку та економіку, а також розглядає ЄС як важливого партнера для захисту від російського впливу; Білорусь намагалася зміцнити свою незалежність від Росії, залучаючи інвестиції та фінансову підтримку з боку ЄС; Молдова відкрито заявляла про свій курс на європейську інтеграцію, хоча внутрішня політична нестабільність залишається серйозною проблемою.

Україна відіграє особливу роль у рамках Східного партнерства, виступаючи як лідер і своєрідний «пілотний проєкт». Україна, яка давно обрала курс на європейську інтеграцію, досягла високого рівня співпраці з

ЄС завдяки двостороннім відносинам, і її досвід став основою для розвитку СП. Зокрема, концепція політичної асоціації та економічної інтеграції, яка згодом стала ключовою для СП, була впроваджена Україною та ЄС у їхній практиці співробітництва. Ідея Угоди про асоціацію, яку спочатку активно просувала саме українська сторона, згодом поширилася і на інших учасників СП.

Завдяки своєму досвіду, Україна стала прикладом для інших країн-партнерів, особливо у таких аспектах, як угоди про спрощення візового режиму та переговори щодо зони вільної торгівлі. Якщо Україна продовжить демонструвати успішний прогрес у реформуванні та інтеграції з ЄС, вона зможе стати визнаним лідером у реалізації проєктів Східного партнерства і сприяти зміцненню свого міжнародного авторитету в регіоні.

Після офіційного запуску СП під час Празького саміту у травні 2009 року було закладено основні принципи і механізми програми. У заключній Декларації саміту підкреслювалося, що СП повинно сприяти розвитку демократії, стабільності і добробуту у країнах-партнерах. Програма включає як двосторонні, так і багатосторонні формати співпраці, що дозволяє враховувати особливості кожної країни та надавати гнучку підтримку реформам.

Уже через місяць після офіційного початку Східного партнерства (СП) відбулися перші установчі засідання тематичних платформ, на яких обговорювалися стратегічні цілі та конкретні проєкти. Ці засідання заклали основу для співпраці в межах СП і розробили детальні напрямки підтримки демократизації, економічного розвитку та безпеки в країнах-партнерах до 2011 року, коли планувався наступний саміт Східного партнерства під час головування Угорщини в ЄС.

1. Платформа №1: "Демократія, належне урядування та стабільність". Перше засідання цієї платформи відбулося 5 червня 2009 року у Брюсселі. Під час зустрічі було затверджено загальні принципи роботи, визначено основні завдання платформи та запропоновано створення окремих панелей

для більш деталізованої співпраці. Українській стороні було представлено дві флагманські ініціативи: "Попередження та готовність до реагування на природні та техногенні катастрофи" і "Інтегроване управління кордонами". Ці проєкти були спрямовані на посилення безпеки та стабільності в регіоні шляхом підвищення здатності країн-партнерів відповідати на виклики, що виникають як у внутрішній, так і у зовнішній політиці.

2. Платформа №4: "Міжлюдські контакти". Наступне засідання платформи відбулося 10 червня 2009 року і було присвячене розвитку культурної співпраці та взаємодії з громадянським суспільством. Обговорювалися можливості співпраці в межах культурних програм ЄС, ратифікації Конвенції ЮНЕСКО про культурне розмаїття, а також розвитку співпраці у сфері молодіжної політики. Це надало країнам-партнерам можливість залучити громадські організації та приватний сектор до розвитку суспільних та культурних ініціатив, що сприяло зміцненню зв'язків між ЄС і його східними сусідами.

3. Платформа №3: "Енергетична безпека". 17 червня 2009 року у Брюсселі відбулося засідання, присвячене питанням енергетичної безпеки. Обговорювалися флагманські ініціативи у сфері створення регіонального ринку електроенергії, підвищення енергоефективності та розвитку відновлювальних джерел енергії. Особливу увагу приділили диверсифікації джерел енергоресурсів, що є ключовим аспектом для безпеки всього регіону, особливо на тлі загроз енергетичної залежності від Росії.

4. Платформа №2: "Економічна інтеграція та наближення до політики ЄС". 26 червня 2009 року в Брюсселі відбулося засідання цієї платформи, яка сприяє економічній інтеграції країн-партнерів з ЄС. Обговорювалися можливості створення зони вільної торгівлі та наближення до стандартів ЄС, що дозволить поступово інтегрувати країни Східного партнерства в європейський ринок. Така співпраця передбачала не тільки економічне зростання, а й підтримку реформ, що зближують законодавство цих країн з нормами та стандартами ЄС

Одним із перших проєктів для України у межах СП став проєкт зі зміцнення контролю на кордонах, реалізований спільно з Білоруссю. 5 листопада 2009 року Україна і Білорусь підписали Меморандум про співпрацю в сфері прикордонного контролю, що допомогло посилити безпеку кордонів і підвищити ефективність митних служб. На зустрічі президентів України та Білорусі, яка відбулася в Івано-Франківську 6 листопада 2009 року, лідери підтвердили готовність спільно подати заявку на фінансування проєкту у рамках СП

Іншим проєктом стала ініціатива у сфері енергозбереження, започаткована Україною. Єврокомісар з питань зовнішньої політики ЄС Беніта Ферреро-Вальднер представила цей проєкт 26 листопада 2009 року в Стокгольмі, а Європейська комісія виділила 10 млн євро на 2010 рік для його реалізації. У цілому передбачалося надати Україні 40 млн євро за умов поліпшення законодавства в енергетичному секторі, підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваних джерел енергії.

Лісабонська угода, яка набрала чинності у 2009 році, внесла ключові зміни в інституційну структуру ЄС, що дозволило пришвидшити та покращити координацію ініціатив, таких як СП. Проте питання можливого членства України в ЄС залишилося складним. Новий комісар з питань розширення Штефан Фюле зазначив, що СП є важливим інструментом для зближення з ЄС, однак перспектива членства залежить від відповідності критеріям, зазначеним у статті 49 Маастрихтської угоди. Це означає, що СП може допомогти Україні у проведенні необхідних реформ, але без гарантії повноправного членства. Проте низка європейських лідерів, зокрема міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт, вбачали у СП важливий крок до поглиблення співпраці. Він уважав, що Європа, яка не приймає тих, хто прагне інтеграції, може втратити свій потенціал для майбутнього розвитку.

З 2010 року Східне партнерство (СП) розвивалося як важливий компонент зовнішньої політики ЄС, спрямований на зміцнення зв'язків зі східними сусідами та стимулювання реформ у країнах-партнерах. Ініціатива

передбачала інтеграцію політичної асоціації, економічну інтеграцію та інституційні реформи. Основними завданнями цього періоду стали підготовка до підписання угод про асоціацію, розвиток інфраструктурних проєктів і підтримка реформ в Україні, Молдові, Грузії та інших країнах-партнерах [51, с. 13].

У період 2010–2013 років Східне партнерство стало важливим інструментом Європейського Союзу для поглиблення політичної, економічної та соціальної інтеграції з країнами Східної Європи, включаючи Україну, Молдову та Грузію. Головними цілями ініціативи були політична асоціація, створення зон вільної торгівлі, розширення фінансової підтримки та реалізація конкретних програм, які сприяли б модернізації інфраструктури та реформуванню інституцій.

Одним із ключових елементів програми стало укладення угод про асоціацію, які передбачали створення глибоких і всеохоплюючих зон вільної торгівлі (DCFTA). Ці угоди спрямовували країни-партнери на адаптацію їхнього законодавства до європейських стандартів. Україна, Молдова та Грузія, як найбільш активні учасники Східного партнерства, досягли значного прогресу у зближенні нормативних та правових норм у сферах торгівлі, безпеки та прав людини. Наприклад, в Україні цей процес став основою для впровадження нових економічних і правових механізмів, які наблизили країну до європейської практики управління.

Фінансова підтримка ЄС стала критичним компонентом у реалізації завдань Східного партнерства. За допомогою Європейського інструменту сусідства та партнерства (ENPI) ЄС виділив 600 млн євро на період 2010–2013 років. Ці кошти були спрямовані на розвиток інфраструктури, енергоефективності, а також на підтримку реформ у сферах правосуддя та державного управління. В Україні це фінансування дало можливість модернізувати енергетичну інфраструктуру, що включало реалізацію проєктів із зменшення викидів вуглецю, а також підвищення енергоефективності на муніципальному рівні. Однією з флагманських

ініціатив стала програма "Інтегроване управління кордонами", яка сприяла покращенню прикордонного контролю, боротьбі з нелегальною міграцією та контрабандою. Успіх цієї програми став прикладом ефективної співпраці між ЄС і країнами-партнерами.

Україна, як одна з найактивніших країн-учасниць Східного партнерства, зосередила зусилля на реалізації реформ, спрямованих на зміцнення двосторонніх відносин із ЄС. Особливий акцент було зроблено на енергетичному секторі. У 2010 році Європейська комісія виділила Україні 10 млн євро на проекти з енергоефективності, а подальше фінансування в розмірі 40 млн євро залежало від успіху впровадження реформ у цій галузі. Також важливим було укладення угод про спрощення візового режиму, що дало змогу громадянам України легше подорожувати до країн ЄС і сприяло зміцненню культурних та освітніх зв'язків. Ці домовленості стали першим кроком до подальшої лібералізації візового режиму.

Крім того, вагоме значення мали реформи у сфері правосуддя та боротьби з корупцією. Україна доклала значних зусиль для вдосконалення судової системи, підвищення її незалежності та прозорості. Ці реформи були необхідними умовами для укладення Угоди про асоціацію. ЄС активно підтримував ці ініціативи через технічну та консультативну допомогу, сприяючи наближенню до європейських стандартів у сфері верховенства права.

Попри значні успіхи, шлях України до Угоди про асоціацію не був легким і супроводжувався політичними викликами. У 2012–2013 роках відносини між Україною та ЄС загострилися через переслідування українських опозиційних лідерів, що викликало критику з боку ЄС. Це питання стало перешкодою для подальшої інтеграції, адже ЄС вимагав від України дотримання демократичних принципів і стандартів, закладених у рамкових угодах СП.

У підсумку, зусилля України щодо реформи та інтеграції в ЄС, підтримувані в рамках Східного партнерства, привели до підписання Угоди

про асоціацію у 2014 році, яка стала важливим кроком на шляху до європейської інтеграції України та закріпила її стратегічний курс на зближення з ЄС [51, с. 60].

Відносини між Україною та Європейським Союзом зазнали значних змін після підписання Угоди про асоціацію в 2014 році, яке стало важливою віхою у розвитку співпраці між двома сторонами. Угода про асоціацію між Україною та ЄС була підписана 27 червня 2014 року під час саміту в Брюсселі, а її вступ в силу відбувся 1 вересня 2017 року, після того як документ був ратифікований всіма державами-членами ЄС та Україною.

Основною метою Угоди стало поглиблення політичних та економічних зв'язків між Україною та ЄС, а також наближення України до стандартів ЄС у різних сферах, таких як право, економіка, соціальні питання, екологія, енергетика та безпека. Підписання Угоди про асоціацію стало відповіддю на прагнення України до європейської інтеграції, що стало очевидним після Революції Гідності 2013–2014 років. Саме після відмови українського уряду від підписання угоди з ЄС у листопаді 2013 року та подальших протестів в Україні ЄС став активно підтримувати прагнення України до європейської інтеграції.

Угода про асоціацію складається з декількох ключових компонентів. Один із головних аспектів документа – це зона вільної торгівлі (DCFTA), що була передбачена для сприяння економічному розвитку обох сторін. Ця зона передбачала поступову лібералізацію торгівлі між Україною та ЄС, а також адаптацію української економіки до вимог ЄС щодо стандартів у різних галузях. У рамках DCFTA передбачалось, зокрема, відкриття ринку ЄС для українських товарів і послуг, зокрема сільськогосподарських продуктів, промислової продукції, а також надання можливості для українських компаній доступити до європейських ринків. Водночас Україна зобов'язувалась впроваджувати європейські стандарти в таких сферах, як митне регулювання, стандарти якості продукції, екологічні вимоги та права споживачів.

Особливу увагу в Угоді приділено реформам у політичній сфері. Одним з головних завдань стало просування демократичних цінностей, верховенства права, прав людини, а також забезпечення стабільності та миру в Україні. Угода передбачала активну співпрацю в галузі безпеки, зокрема у боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю та незаконними міграційними потоками. ЄС також запропонував Україні технічну та фінансову підтримку для здійснення необхідних реформ, зокрема в таких важливих сферах, як боротьба з корупцією, судова реформа та дотримання прав людини.

Незважаючи на підписання Угоди в червні 2014 року, її остаточне вступлення в силу відбулося лише через три роки, після ратифікації документу Україною та всіма державами-членами ЄС. Цей процес був довгим і складним через необхідність проходження процедур ратифікації в національних парламентах. Однак, внаслідок надання Україні статусу асоційованого члена ЄС, Україна почала отримувати від Союзу значну підтримку для реалізації реформ, зокрема через надання фінансових та технічних ресурсів. Програми допомоги ЄС були спрямовані на зміцнення інституційної спроможності України, підтримку розвитку малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури та енергетичної незалежності.

Паралельно з економічними і політичними зобов'язаннями, Угода про асоціацію сприяла також активному розвитку міжособистісних контактів між Україною та ЄС. У цьому контексті особливо важливим стало скасування візових вимог для громадян України. 11 червня 2017 року Європейський Союз ухвалив рішення щодо безвізового режиму для громадян України, що стало символом важливих досягнень у співпраці з ЄС. Це рішення дозволило громадянам України подорожувати країнами ЄС без віз, що значно полегшило культурні, соціальні та економічні обміни.

Проте, варто зазначити, що підписання Угоди про асоціацію не було без труднощів. Найбільший опір цьому документу виник у політичному середовищі деяких європейських країн. Наприклад, Угода про асоціацію з

Україною стала предметом політичних суперечок в Нідерландах, де на референдумі 2016 року більшість виборців висловилося проти ратифікації угоди. Це призвело до переговорів між урядами Нідерландів та ЄС і, зрештою, до внесення юридичних змін, які зняли застереження Нідерландів, дозволивши завершити процес ратифікації.

Загалом, Угода про асоціацію стала важливим етапом на шляху європейської інтеграції України. Це була не лише економічна угода, але й важлива політична угода, що мала сприяти зміцненню інституційної та демократичної стабільності в Україні. Підписання та реалізація цієї угоди значно змінили стратегічну орієнтацію країни, позначивши її чіткий курс на європейську інтеграцію, незважаючи на складнощі та виклики, з якими Україна зіткнулася на цьому шляху.

Зовнішньополітична позиція Європейського Союзу щодо анексії Криму та подій на Донбасі після 2014 року була чіткою та незмінною — ЄС рішуче засудив порушення міжнародного права Росією і підтримав територіальну цілісність України. Ці події стали визначальними для зовнішньої політики ЄС, спричинивши значні зміни у відносинах з Росією, а також формування нової стратегії щодо підтримки України.

Після анексії Криму Росією у березні 2014 року Європейський Союз негайно засудив це порушення міжнародного права, зокрема принципу територіальної цілісності держав, який закріплений в статуті ООН та інших міжнародних угодах. ЄС заявив, що анексія є нелегітимною і не буде визнаватися, а Крим залишається частиною України. У відповідь на анексію Європейський Союз прийняв низку санкцій проти Росії, які мали на меті обмежити економічний і політичний вплив Кремля, а також змусити Росію припинити агресивну політику в Україні.

ЄС запровадив перші санкції вже в березні 2014 року, одразу після анексії Криму. Ці санкції включали замороження активів осіб та компаній, які брали участь у незаконній анексії, заборону на візи для них, а також обмеження в економічних відносинах з Росією. Окрім цього, ЄС припинив

будь-які політичні переговори з Росією у рамках двостороннього співробітництва, а також закликав до міжнародної ізоляції Росії через її порушення міжнародних норм [45, с. 350].

Що стосується ситуації на Донбасі, ЄС також засудив військове втручання Росії в конфлікт між українськими урядовими силами та проросійськими сепаратистами, яке почалося в 2014 році. ЄС визнав, що Росія є активним учасником конфлікту, надаючи підтримку сепаратистам через поставки озброєнь, техніки та навіть регулярних військових частин. Враховуючи ситуацію на сході України, ЄС ухвалив рішення ввести нові санкції проти Росії, зокрема щодо фінансових, енергетичних і оборонних секторів. Окрім того, були запроваджені обмеження щодо торгівлі з незаконно контрольованими територіями в Донецькій та Луганській областях.

Позиція ЄС щодо Мінських угод, які стали основою для припинення вогню між сторонами конфлікту, була також важливою складовою зовнішньої політики Союзу. ЄС активно підтримував цей процес, підкреслюючи важливість виконання угод, однак неодноразово заявляв, що Росія повинна виконати свої зобов'язання, зокрема припинити постачання зброї та техніки сепаратистам і вивести свої війська з України. ЄС також підтримував гуманітарну допомогу для постраждалих від конфлікту та забезпечення прав людини в зонах бойових дій.

Європейський Союз неодноразово підкреслював, що політичне вирішення конфлікту повинно бути досягнуте мирним шляхом, і закликав до дипломатичного діалогу з Росією, але лише за умови поваги до територіальної цілісності України. У своєму підході до санкцій ЄС чітко наголошував на тому, що обмеження залишатимуться в силі, поки Росія не виконає всі умови, визначені Мінськими угодами та міжнародними нормами.

У 2017 році ЄС продовжив свою політику санкцій, продовживши термін їхньої дії, що стало сигналом про те, що ЄС не збирається послаблювати тиск на Росію через її агресивні дії на Донбасі та в Криму. У

той же час, ЄС активно надавав фінансову та технічну допомогу Україні, сприяючи реформам у різних секторах, включаючи правоохоронні органи, енергетичний сектор, а також у процесах децентралізації та боротьби з корупцією.

Зовнішньополітична позиція ЄС щодо анексії Криму та ситуації на Донбасі була базована на принципах міжнародного права, в тому числі принципах мирного врегулювання конфліктів, територіальної цілісності та суверенітету. ЄС демонстрував єдність у підтримці України, проте через обмеженість своїх інструментів для прямого впливу на Росію, продовжував покладатися на дипломатію, санкції та економічну допомогу як основні методи для стримування агресії Кремля і підтримки стабільності в Україні.

Після 2014 року Європейський Союз активно втручався в російсько-український конфлікт, прагнучи забезпечити стабільність в регіоні, підтримати Україну та запобігти подальшій ескалації насильства. Цей період став критичним для ЄС, оскільки російська агресія на сході України та анексія Криму поставили перед Союзом серйозні виклики в контексті безпеки, міжнародного права та зовнішньої політики.

Після того, як в квітні 2014 року почався конфлікт на сході України, ЄС продовжив надавати Україні політичну, фінансову та гуманітарну підтримку. Європейський Союз активізував дипломатичні зусилля, пропонуючи різні ініціативи для мирного врегулювання конфлікту. Однією з таких ініціатив стала участь ЄС у Нормандському форматі разом з Францією, Німеччиною та Росією, який було створено для сприяння мирним переговорам між Україною та Росією щодо ситуації на сході України [50]. ЄС підтримував підписання Мінських угод у вересні 2014 року та лютому 2015 року, що стали основою для припинення вогню та пошуку політичного вирішення конфлікту, хоча й не забезпечили стабільного миру. Водночас, ЄС підкреслював, що мінські домовленості повинні бути виконані обома сторонами для забезпечення довготривалого мирного процесу.

Важливим аспектом зовнішньої політики ЄС під час цього конфлікту стало надання Україні економічної та технічної допомоги. ЄС мобілізував значні фінансові ресурси для стабілізації економіки України, підтримки демократичних реформ і боротьби з корупцією. В рамках асоціації з Україною ЄС пропонував Україні фінансові кредити, а також спеціальні програми для реалізації реформ у різних сферах. Одним з найбільших механізмів підтримки стало виділення коштів на розвиток інфраструктури, енергетичну безпеку та боротьбу з корупцією.

З моменту початку конфлікту ЄС також активно працював над посиленням співпраці з НАТО, зокрема в контексті безпеки та оборони України. Хоча Україна не була членом НАТО, ЄС активно підтримував співпрацю України з Альянсом в рамках програми «Партнерство», надаючи консультації, тренування та іншу підтримку для українських сил безпеки. У цей період ЄС також значно збільшив свою присутність в Україні через інституційні програми з навчання та розвитку, спрямовані на реформи в секторі безпеки та оборони [43].

Особливу роль у підтримці України в період після 2014 року відіграло питання енергетичної безпеки. ЄС активно підтримував Україну в її прагненні зменшити енергетичну залежність від Росії. Одним з головних напрямків стало сприяння реформам у сфері енергетики в Україні, підтримка диверсифікації енергетичних джерел та зниження впливу Росії на енергетичні постачання в Україну. У цей період було започатковано кілька спільних проектів між ЄС та Україною в енергетичній сфері, а також активізувалася співпраця в розвитку альтернативних джерел енергії.

У той час, коли Мінські угоди стали основою для мирного процесу, їх невиконання з боку Росії та проросійських сил, що підтримувалися Кремлем, створило значні труднощі для дипломатичних зусиль ЄС. Під тиском політичної та військової ситуації ЄС продовжував застосовувати економічні санкції проти Росії, підкреслюючи, що досягнення миру в Україні має бути забезпечено через дипломатичні канали, а не за допомогою силових методів.

Європейський Союз також активно працював з міжнародними організаціями, такими як ООН і ОБСЄ, для координації гуманітарної допомоги та підтримки прав людини в Україні. ЄС надавав фінансову допомогу для внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від конфлікту, а також сприяв процесам миробудівництва в Україні.

2.2 Розширення та стабілізація в Західних Балканах

Після Лісабонської угоди інтеграція країн Західних Балкан в Європейський Союз стала одним із ключових напрямків зовнішньої політики ЄС, що було обумовлено стратегічним значенням регіону для безпеки, стабільності та економічного розвитку Європи. Лісабонська угода, яка набула чинності у 2009 році, суттєво зміцнила здатність ЄС впроваджувати спільну зовнішню політику та координувати зусилля з інтеграції. За цією угодою ЄС отримав інструменти для більш узгоджених дій і активізації переговорів про вступ з країнами Західних Балкан, що сприяло зміцненню відносин з регіоном і стимулюванню необхідних реформ [20].

Західні Балкани мають надзвичайне геополітичне значення для Європейського Союзу, зважаючи на їхнє розташування, історію конфліктів та стратегічну важливість у питаннях безпеки. Регіон знаходиться на перетині Європи та Азії, що підкреслює його роль як «мосту» між двома континентами. Це географічне положення робить Західні Балкани ключовим регіоном для транзитних шляхів, енергетичної безпеки та економічної стабільності всього континенту.

Балкани розташовані на перетині основних шляхів між Європою, Близьким Сходом та Центральною Азією, що надає регіону критичне геополітичне значення для ЄС. У документах ЄС, зокрема в Європейській стратегії безпеки (European Security Strategy) 2003 року, зазначено, що стабільність сусідніх регіонів безпосередньо впливає на безпеку ЄС. Балкани розглядаються як одна з найважливіших зон для захисту європейських

інтересів через зручні сухопутні та морські шляхи, які з'єднують Європу з Близьким Сходом.

У Стратегії ЄС для Західних Балкан (2018 рік) підкреслено, що інфраструктурні проекти в регіоні, зокрема розвиток транспортних та енергетичних коридорів, є пріоритетними для подальшої інтеграції Балкан у внутрішній ринок ЄС. Транзитні коридори через Балкани важливі також для проектів, таких як Трансадриатичний газопровід (TAP), який постачає газ з Азербайджану до Італії, зменшуючи залежність Європи від російських енергоносіїв.

Протягом 1990-х років Західні Балкани стали осередком збройних конфліктів після розпаду Югославії, що призвело до тривалих етнічних і політичних криз. Виникнення незалежних держав – Боснії і Герцеговини, Сербії, Чорногорії, Північної Македонії, Косова – супроводжувалося конфліктами та гуманітарними катастрофами, що привернули увагу міжнародної спільноти [29].

Пакт стабільності для Південно-Східної Європи (Stability Pact for South Eastern Europe), ухвалений у 1999 році, став першим великим зобов'язанням ЄС забезпечити стабільність на Балканах після конфліктів. Пакт передбачав економічну допомогу та заходи з врегулювання конфліктів, що сприяло розвитку державних інституцій та відновленню економіки.

ЄС також започаткував Процес стабілізації та асоціації (Stabilisation and Association Process, SAP), який надає країнам Західних Балкан можливість укладати угоди про асоціацію з перспективою вступу до ЄС.

Процес стабілізації та асоціації (ПСА) був запущений Європейським Союзом наприкінці 1990-х років для країн Західних Балкан як частина загальної стратегії забезпечення стабільності, безпеки та розвитку регіону після руйнівних конфліктів 1990-х років [29]. Цей механізм став не лише політичною стратегією ЄС, але й важливим інструментом для наближення країн регіону до членства в Союзі. ПСА включає укладення угод про

стабілізацію та асоціацію (УСА), які є першими кроками на шляху до повної інтеграції країн Західних Балкан у ЄС.

ПСА побудований на принципі індивідуального підходу до кожної країни, що залежить від рівня виконання реформ і відповідності критеріям ЄС. Ключовим компонентом цього процесу є Угоди про стабілізацію та асоціацію (УСА), які визначають правові рамки відносин між ЄС і країною-партнером, включаючи політичний діалог, економічне співробітництво, розвиток зони вільної торгівлі, співпрацю у сфері юстиції, безпеки та захисту прав людини. Першими країнами, які підписали УСА, стали Македонія (2001 рік) і Хорватія (2001 рік). Пізніше цей механізм поширився на Сербію, Чорногорію, Боснію і Герцеговину, Косово та Албанію.

Після набуття чинності Лісабонської угоди у 2009 році ЄС отримав нові інституційні інструменти, які суттєво вплинули на реалізацію ПСА. Однією з найважливіших змін стало створення посади Верховного представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки, який став ключовою фігурою у координації зовнішньополітичних зусиль ЄС, зокрема у Західних Балканах. Лісабонська угода також заснувала Європейську службу зовнішніх дій (EEAS), яка забезпечила більш ефективну дипломатичну присутність ЄС у регіоні.

Після Лісабонської угоди Верховний представник ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки став ключовою фігурою у формуванні та реалізації зовнішньополітичних стратегій ЄС. Його роль охоплює широкий спектр обов'язків, що спрямовані на забезпечення ефективної дипломатії, підтримки стабільності та просування реформ у регіонах, які є стратегічно важливими для ЄС. Зокрема, Верховний представник активно залучений до політичного діалогу, включаючи врегулювання конфліктів. Важливим прикладом є його участь у переговорах між Сербією та Косовом, які завершилися досягненням Брюссельської угоди в 2013 році. Ця угода стала значним кроком на шляху до нормалізації відносин між двома країнами, сприяючи стабільності у регіоні Західних Балкан.

Координація миротворчих місій є ще одним важливим напрямком роботи Верховного представника. Під його керівництвом здійснюється моніторинг таких ключових місій, як EULEX у Косово та EUFOR Althea у Боснії і Герцеговині. Ці операції мають на меті підтримання безпеки, верховенства права та забезпечення стабільності в регіоні. Верховний представник також активно підтримує дипломатичні зусилля, спрямовані на реформування політичних і правових систем країн Західних Балкан. Постійні візити до регіону та переговори з його лідерами допомагають заохочувати проведення реформ у сферах демократії, правосуддя та боротьби з корупцією.

Особлива увага приділяється укладенню Угод про стабілізацію та асоціацію. Верховний представник відіграє ключову роль у переговорах щодо цих угод, які є основою для інтеграції країн Західних Балкан до ЄС. Він забезпечує єдність позицій Європейського Союзу, координацію між державами-членами та надання підтримки партнерам у виконанні необхідних реформ. Таким чином, Верховний представник є важливим інструментом для реалізації зовнішньої політики ЄС, забезпечуючи ефективність дипломатії та зміцнення позицій Союзу на міжнародній арені.

Процес стабілізації та асоціації є комплексною політичною і економічною програмою, спрямованою на інтеграцію Західних Балкан у ЄС. Лісабонська угода значно зміцнила цей процес завдяки інституційним реформам, які забезпечили більш ефективну координацію дій. Верховний представник ЄС, як центральна постать у зовнішній політиці Союзу, відіграє критичну роль у забезпеченні стабільності, просуванні реформ і зміцненні європейських цінностей у регіоні Західних Балкан.

У Документі Європейської комісії щодо Західних Балкан 2018 року наголошено на необхідності інтеграції регіону до ЄС для забезпечення стабільності. Політична нестабільність в регіоні та наявність незавершених конфліктів (наприклад, між Сербією та Косовом) викликає занепокоєння ЄС,

адже внутрішні кризи Західних Балкан можуть безпосередньо вплинути на безпеку ЄС.

ЄС неодноразово наголошував, що Балкани є стратегічним пріоритетом для стабільності Європи. Завдяки численным програмам та фінансовій підтримці ЄС продовжує сприяти політичній, соціальній та економічній стабілізації регіону. Впроваджуються численні проекти у сфері правосуддя, верховенства права, боротьби з корупцією та розвитку інфраструктури. Наприклад, через Інструмент для сприяння передвступній допомозі (ІРА), ЄС надає суттєву фінансову допомогу країнам Західних Балкан, сприяючи їхній інтеграції в європейські структури.

Західні Балкани також залишаються полем боротьби за вплив зовнішніх гравців, таких як Росія та Китай, які активізували свою діяльність у регіоні. Росія зокрема використовує культурні, релігійні та історичні зв'язки, щоб поглибити свій вплив у Сербії та Республіці Сербській у Боснії. Це є викликом для ЄС, оскільки Росія відкрито виступає проти вступу країн регіону до НАТО та ЄС. Китай, зі свого боку, вкладає значні кошти в інфраструктуру через ініціативу "Один пояс, один шлях", створюючи економічну залежність та посилюючи свій вплив на Балканах.

Для протидії таким загрозам ЄС здійснює ряд ініціатив, зокрема шляхом розширення програм співпраці в межах Європейського оборонного фонду (European Defence Fund) та поглибленої політичної інтеграції з Балканами. У документі European Union Global Strategy (2016) зазначено, що захист демократії та стабільності в сусідніх регіонах є основою європейської безпекової політики, а Західні Балкани визначено як ключовий пріоритет.

Отже, значення Західних Балкан для ЄС полягає не тільки в геополітичному розташуванні, але і в ролі регіону для забезпечення безпеки всього Європейського Союзу. Стабілізація та інтеграція Західних Балкан, як зазначено в основних документах ЄС, є стратегічним завданням, що має сприяти не лише зміцненню кордонів ЄС, але й посиленню його впливу на міжнародній арені.

Інтеграція Західних Балкан до Європейського Союзу залишається важливим стратегічним пріоритетом для ЄС, спрямованим на стабілізацію регіону та зміцнення європейської безпеки. Кожна країна регіону знаходиться на різних стадіях євроінтеграції, залежно від виконання політичних, економічних та правових вимог ЄС, зокрема в питаннях реформування державного управління, судочинства, захисту прав людини, боротьби з корупцією та зміцнення верховенства права.

Чорногорія вважається найбільш підготовленою до вступу в ЄС серед країн Західних Балкан. Вона відкрила всі 33 розділи переговорів про членство і вже тимчасово закрила 3 з них, демонструючи значний прогрес у виконанні вимог. Європейська Комісія у своєму звіті зазначає, що Чорногорія має шанси завершити переговорний процес до 2025 року, якщо продовжить активно впроваджувати реформи. Основні виклики для країни залишаються у сфері судової реформи та боротьби з корупцією, які мають вирішальне значення для забезпечення верховенства права. Політична стабільність та узгодження з зовнішньополітичними пріоритетами ЄС, зокрема в питанні санкцій проти Росії, також відіграють важливу роль у перспективі членства Чорногорії.

Сербія є другою країною за рівнем підготовки до членства в ЄС і вже відкрила низку переговорних розділів. Однак ключовою перешкодою на шляху до євроінтеграції є нерегульовані відносини з Косовом, яке проголосило незалежність у 2008 році, але не визнане Сербією. Нормалізація відносин між Сербією і Косовом є центральною умовою для просування переговорів. У рамках Брюссельського діалогу, що підтримується ЄС, обидві сторони намагаються знайти прийнятне рішення, але процес залишається складним і довготривалим. Іншим викликом для Сербії є забезпечення відповідності своїх зовнішньополітичних пріоритетів із політикою ЄС, зокрема в питаннях санкційної політики.

Північна Македонія доклала значних зусиль для задоволення вимог ЄС, включаючи зміну назви держави після історичного Преспанського договору з

Грецією у 2018 році. Цей крок розблокував можливість початку переговорів, однак інтеграція країни все ще стикається з внутрішніми перешкодами в межах самого ЄС. Зокрема, Болгарія протягом останніх років накладала вето на переговори через історичні та мовні питання. У липні 2022 року країни ЄС нарешті погодилися на формальне відкриття переговорів з Північною Македонією, проте для подальшого прогресу необхідно, щоб усі країни-члени ЄС зняли свої застереження.

Албанія офіційно розпочала переговори про членство у 2022 році, однак продовжує стикатися з численними внутрішніми викликами, що уповільнюють процес реформ. Проблеми у сфері судової системи, політична нестабільність та високий рівень корупції залишаються основними перепонами для Албанії на шляху до інтеграції. Попри це, країна активно працює над впровадженням реформ у сфері боротьби з організованою злочинністю, а також намагається покращити свої економічні та політичні показники. ЄС наголошує на важливості послідовного виконання реформ у сфері управління для успішного продовження переговорного процесу.

Боснія і Герцеговина отримала статус кандидата у 2022 році, що стало значним кроком уперед на шляху до євроінтеграції. Однак країна має численні проблеми, зокрема значні етнічні розбіжності між основними групами населення: боснійцями, сербами і хорватами. Ці поділи перешкоджають стабільному політичному розвитку і реалізації реформ, необхідних для членства в ЄС. Боснія і Герцеговина потребує комплексних реформ у державному управлінні та судовій системі, а також у забезпеченні прав національних меншин. ЄС продовжує закликати політичних лідерів країни знайти компроміси для подолання внутрішніх суперечок, що дозволить рухатися вперед у процесі інтеграції.

Косово перебуває на початковому етапі євроінтеграції, маючи Угоду про стабілізацію та асоціацію з ЄС, яка набула чинності у 2016 році. Цей документ закладає основи для політичного та економічного співробітництва між Косовом і ЄС, однак через відсутність міжнародного визнання статус

Косова залишається перешкодою на шляху до повноцінного членства. П'ять держав ЄС (Іспанія, Греція, Кіпр, Румунія та Словаччина) досі не визнають Косово як незалежну державу, що ускладнює подальший прогрес у євроінтеграції. Нормалізація відносин із Сербією, як і у випадку Сербії, є ключовою умовою для можливого майбутнього членства Косова в ЄС. ЄС продовжує підтримувати Косово у здійсненні реформ, спрямованих на розвиток демократичних інститутів, захист прав людини та зміцнення верховенства права.

Перспективи інтеграції країн Західних Балкан до ЄС відрізняються залежно від ступеня підготовки кожної країни, політичної стабільності та виконання умов, встановлених ЄС. Чорногорія та Сербія демонструють найбільший прогрес, тоді як інші країни стикаються з різними перешкодами. Проте ЄС продовжує сприяти стабілізації і розвитку регіону через різні програми підтримки та співробітництво, а також наголошує на необхідності реформ, які є обов'язковими для досягнення членства. Інтеграція Західних Балкан до ЄС залишається важливою довгостроковою метою, що сприятиме зміцненню стабільності та безпеки на європейському континенті.

Інструмент передвступної допомоги (ІРА) є головним інструментом ЄС для фінансової підтримки Західних Балкан. Ця програма надає країнам регіону ресурси для впровадження ключових реформ, що наближають їх до стандартів ЄС. ІРА фінансує широкий спектр проєктів: 1) сприяння політичним реформам: ЄС інвестує в зміцнення демократичних інститутів, правосуддя та управління, що сприяє забезпеченню верховенства права та боротьбі з корупцією; 2) економічний розвиток та конкурентоспроможність: проєкти з підвищення продуктивності та конкурентоспроможності регіону. Підтримка малого та середнього бізнесу, що сприяє створенню нових робочих місць; інфраструктурні проєкти: фінансування розвитку транспортної та енергетичної інфраструктури, що покращує економічні зв'язки між країнами регіону та з ЄС.

ІРА також націлена на підтримку інфраструктурних проєктів у сфері транспорту та енергетики, що дозволяє країнам Західних Балкан інтегруватися в загальноєвропейську транспортну та енергетичну мережі, а також сприяє стабільному економічному зростанню.

У 2020 році ЄС запусив масштабний «Економічний та інвестиційний план для Західних Балкан» з обсягом фінансування близько 9 мільярдів євро. Ця програма спрямована на прискорення економічного розвитку регіону та стимулювання інвестицій у ключові сектори:

- Інфраструктура: Програма передбачає розбудову доріг, залізниць та мостів, які з'єднують країни Західних Балкан між собою та з країнами ЄС, створюючи можливості для розширення економічних зв'язків.

- Зелена енергетика: Важливим пріоритетом є фінансування проєктів з розвитку відновлюваної енергетики, які сприяють переходу до «зеленої» економіки та зменшення викидів вуглекислого газу.

- Цифровізація: Проєкти цифровізації спрямовані на модернізацію зв'язку та телекомунікаційних мереж, а також на створення єдиного цифрового ринку, що сприяє розвитку ІТ-сектора та залученню інноваційних інвестицій.

Цей план також включає спеціальні фінансові механізми, які стимулюють приватні інвестиції, зокрема шляхом надання гарантій ЄС, що робить інвестиції в регіон менш ризикованими для міжнародних партнерів.

Інструмент передвступної допомоги (ІРА) є однією з найважливіших програм ЄС, спрямованих на підтримку реформ і розвитку в країнах-кандидатах та потенційних кандидатах на вступ до Європейського Союзу. Створений для допомоги країнам Західних Балкан, Туреччині, а також новим країнам, що прагнуть приєднатися до ЄС, ІРА є основним механізмом фінансової підтримки, що забезпечує цільове фінансування у пріоритетних для ЄС сферах. Інструмент покликаний не лише стимулювати політичні та економічні реформи, а й зміцнювати стабільність у країнах, які прагнуть інтегруватися до ЄС, шляхом адаптації їхніх стандартів до вимог Союзу.

ІРА було запроваджено у 2007 році як єдиний механізм для надання фінансової допомоги країнам, що готуються до вступу в ЄС. До ІРА існували окремі програми допомоги, такі як PHARE, ISPA та SAPARD, які були розроблені для країн Центральної та Східної Європи до їхнього вступу у 2004 та 2007 роках. Програма ІРА стала більш уніфікованим та централізованим інструментом, що забезпечує зручність у наданні фінансування, а також посилює прозорість та ефективність його розподілу.

Після Лісабонської угоди, яка набула чинності в 2009 році, Інструмент передвступної допомоги отримав новий імпульс для розвитку, а сам підхід ЄС до використання ІРА став більш стратегічним [14]. Європейський Союз запровадив ІРА II у 2014 році для оптимізації підтримки країн Західних Балкан і Туреччини, а з 2021 року розпочала дію програма ІРА III, яка зосереджена на наданні допомоги через більш узгоджені проекти, що підтримують політику ЄС у сфері зеленого переходу, цифровізації та стійкого розвитку.

ІРА має широке коло цілей, які спрямовані на те, щоб країни-кандидати і потенційні кандидати відповідали політичним, правовим, економічним і соціальним критеріям ЄС. Основні пріоритети ІРА включають:

- Зміцнення верховенства права і судової системи: ІРА фінансує програми реформування судочинства, спрямовані на зміцнення незалежності судової влади, боротьбу з корупцією та забезпечення рівного доступу до правосуддя.
- Підтримка демократичних процесів і державного управління: ІРА надає допомогу в реформуванні державних інституцій для зміцнення демократичних структур, прозорості, підзвітності та ефективності державного управління.
- Економічний розвиток і конкурентоспроможність: За підтримки ІРА країни регіону покращують умови для ведення бізнесу, залучення інвестицій і зростання приватного сектору, що підвищує економічну стабільність і сприяє зайнятості.

- Соціальний розвиток і захист довкілля: Інструмент фінансує програми, які сприяють покращенню соціальних стандартів, якості охорони здоров'я та освіти, а також підтримує розвиток сталого управління природними ресурсами та боротьбу з кліматичними змінами.

- Підтримка інфраструктурних проєктів: ІРА надає ресурси на розвиток інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної та цифрової, для створення сучасної та інтегрованої мережі з країнами ЄС.

Фінансування в межах ІРА розподіляється за певними тематичними напрямками, які відповідають критеріям Копенгагенських вимог для вступу в ЄС. Програма ІРА III, що розпочалася у 2021 році, має бюджет близько 14 мільярдів євро, з яких близько 9 мільярдів спрямовано на країни Західних Балкан.

Ключові напрямки інвестицій ІРА включають:

- Розвиток інституційної спроможності: Зосереджений на зміцненні державних інституцій, які необхідні для впровадження реформ, таких як міністерства, агентства та місцеві адміністрації. Це також включає проєкти з навчання державних службовців та модернізації державного управління.

- Інфраструктура: ІРА інвестує у проєкти розвитку інфраструктури, такі як будівництво доріг, модернізація залізниць, покращення портів і аеропортів. Це сприяє інтеграції країн Західних Балкан у транспортну мережу ЄС, полегшує торгівлю та доступ до європейських ринків.

- Розвиток зеленої енергетики: Одним із головних завдань є поступове зменшення залежності від викопних джерел енергії та перехід на відновлювальні джерела. ІРА інвестує в сонячну та вітрову енергетику, а також підтримує проєкти енергоефективності.

- Цифровізація та інновації: ІРА також підтримує цифровий розвиток, включаючи розширення доступу до Інтернету в сільських районах,

розвиток цифрових навичок, підтримку інноваційних підприємств та запровадження цифрових рішень у державному управлінні.

Проекти ІРА зазвичай реалізуються за принципом спільного управління між Європейською Комісією та країнами-отримувачами. Це означає, що країни Західних Балкан беруть активну участь у плануванні, реалізації та моніторингу проектів, що сприяє їхньому залученню до процесу євроінтеграції. Під час реалізації проектів значну увагу приділяють прозорості, підзвітності та досягненню конкретних результатів. Європейська Комісія регулярно проводить аудит і оцінювання ефективності програм, щоб забезпечити відповідність вимогам ЄС.

ІРА стала значущим каталізатором змін у країнах Західних Балкан. Вона відіграла ключову роль у впровадженні реформ у правовій сфері, розвитку демократії та модернізації державних інституцій. Наприклад, завдяки програмам ІРА країни змогли покращити свої правові системи, підвищити рівень захисту прав людини та зміцнити антикорупційні органи.

У галузі економіки ІРА підтримує розвиток малого і середнього бізнесу, поліпшуючи доступ до фінансування і ринків. Програми ІРА також допомагають країнам у підготовці до участі в єдиному ринку ЄС, що передбачає адаптацію законодавства, поліпшення стандартів якості і безпеки продукції, а також створення конкурентоспроможних умов для бізнесу.

У 2021 році ЄС розпочав нову програму ІРА III, яка передбачає більшу гнучкість та стратегічність у розподілі коштів. У ІРА III велика увага приділяється проектам, які сприяють досягненню екологічних та цифрових цілей, відповідно до програми Green Deal, а також розвитку транспортної інфраструктури та підвищенню енергетичної безпеки.

ІРА III має чітку структуру для кожної країни Західних Балкан, яка відповідає їхнім потребам у реформуванні та розвитку. Важливим компонентом ІРА III є залучення до фінансування приватного сектора, що розширює можливості для інвестицій, інновацій та створення нових робочих місць у регіоні.

Інструмент передвступної допомоги (ІРА) є фундаментальним інструментом ЄС для просування реформ і зміцнення стабільності в країнах Західних Балкан. Завдяки гнучкій та стратегічній структурі фінансування, ІРА сприяє адаптації країн-кандидатів до стандартів ЄС і підготовці до інтеграції в Союз.

Федеріка Могеріні, як Верховний представник ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки (2014–2019), зіграла ключову роль у просуванні європейської перспективи для країн Західних Балкан. Вона неодноразово наголошувала, що інтеграція цього регіону є стратегічним інтересом ЄС, підкреслюючи історичну, культурну та географічну єдність Балкан із рештою Європи.

Могеріні активно підтримувала діалог між Сербією та Косовом, називаючи його фундаментальним для стабільності в регіоні. Вона сприяла проведенню переговорів, які поклали початок новій фазі нормалізації відносин між цими країнами [17]. У своїх виступах Могеріні підкреслювала, що така співпраця є ключовою для досягнення довготривалого миру та стабільності. Важливим кроком на цьому шляху стала Брюссельська угода, укладена за її сприяння, яка заклала основу для вирішення спірних питань і подальшої інтеграції регіону в ЄС.

Під час численних візитів до країн Західних Балкан вона акцентувала увагу на необхідності продовження реформ у сферах правосуддя, боротьби з корупцією, розвитку демократії та забезпечення прав людини. Особливу увагу вона приділяла темі верховенства права, наголошуючи, що успіх цих реформ визначатиме темпи інтеграції регіону.

У 2018 році ЄС прийняв Стратегію для Західних Балкан, яка окреслила 2025 рік як потенційну дату вступу для країн, які виконають усі умови. У своїх заявах Могеріні підкреслювала, що ця дата не є остаточним терміном, а радше реалістичною перспективою для країн, які готові досягти необхідного прогресу. Вона також зазначала, що успішне вирішення конфлікту щодо

назви між Грецією та Північною Македонією стало яскравим прикладом того, як за підтримки ЄС можуть бути вирішені багаторічні суперечки.

Могеріні наголошувала на необхідності збереження постійної дипломатичної присутності ЄС у регіоні, зазначаючи, що така активна політика сприятиме завершенню процесу примирення на Балканах, що було основною ідеєю створення ЄС після Другої світової війни. Вона підкреслювала, що розширення ЄС на Західні Балкани має повернути цінності миру та співробітництва, які лежать в основі Союзу [34].

Таким чином, за час роботи Федеріки Могеріні вдалося забезпечити стратегічну політичну підтримку інтеграції Західних Балкан, закріпивши цей регіон як пріоритетний напрямок зовнішньої політики ЄС. Інтеграція країн Західних Балкан була представлена не лише як їхній вибір, а й як необхідний крок для завершення процесу європейської інтеграції в цілому.

2.3 Зовнішня політика ЄС щодо глобальних викликів

Європейський Союз після ратифікації Лісабонської угоди у 2009 році посилив свою здатність реагувати на глобальні виклики, адаптуючи інструменти зовнішньої політики до нових реалій міжнародних відносин. Основні напрями цієї політики спрямовані на вирішення проблем безпеки, зміни клімату, міграції, цифрових трансформацій, економічних криз і забезпечення прав людини. Інституційні реформи, передбачені Лісабонською угодою, надали ЄС ефективні інструменти для координації цих дій, зокрема шляхом створення посади Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки та запуску Європейської служби зовнішніх дій (EEAS).

Після ратифікації Лісабонської угоди Європейський Союз значно розширив свою діяльність у сфері міжнародної безпеки та врегулювання конфліктів. У рамках Спільної політики безпеки і оборони (СПБО), яка стала центральним компонентом зовнішньополітичної стратегії ЄС, було реалізовано понад 30 цивільних і військових місій у різних кризових регіонах. Ці місії спрямовані на вирішення конкретних викликів, включаючи

піратство, тероризм, організовану злочинність, порушення прав людини та підтримку стабільності в постконфліктних зонах.

Однією з найбільш значущих операцій ЄС є EUNAVFOR Atalanta, яка стартувала у грудні 2008 року і триває донині. Основною метою цієї місії є боротьба з піратством у районі поблизу узбережжя Сомалі, зокрема в Аденській затоці та західній частині Індійського океану. У той час цей регіон став осередком піратської діяльності, яка загрожувала міжнародним морським перевезенням, сприяючи економічній нестабільності та створюючи серйозну загрозу для екіпажів суден. Операція Atalanta охоплює кілька напрямів:

- **Захист суден:** Місія забезпечує безпеку комерційних суден, а також кораблів, які транспортують гуманітарну допомогу в межах Всесвітньої продовольчої програми ООН.
- **Протидія піратству:** ЄС проводить морські патрулювання, арештовує піратів і забезпечує їхню передачу до правосуддя згідно з міжнародним законодавством.
- **Посилення морських можливостей регіону:** Місія сприяє підвищенню спроможності держав регіону забезпечувати безпеку своїх територіальних вод через навчання і технічну підтримку.

Протягом свого функціонування операція Atalanta досягла значних успіхів: кількість нападів піратів у регіоні суттєво знизилася, що дозволило відновити стабільність у морських перевезеннях. Згідно зі статистичними даними, якщо у 2011 році було зареєстровано понад 170 нападів, то після 2015 року кількість таких інцидентів не перевищувала 10 випадків на рік.

Іншою ключовою місією є EUTM Mali, розпочата у 2013 році у відповідь на зростання терористичної загрози у Західній Африці. Ця місія була ініційована після військового перевороту у Малі у 2012 році, який спричинив політичну кризу та посилення ісламістських угруповань, таких як "Ансар ад-Дін" та "Аль-Каїда в країнах ісламського Магрибу". Основними завданнями EUTM Mali є:

- Навчання військових: ЄС забезпечує підготовку малійської армії, зокрема в галузі тактичних операцій, захисту цивільного населення, дотримання прав людини та використання сучасної військової техніки.
- Реформа сектору безпеки: Місія сприяє реформуванню оборонного сектору Малі, забезпечуючи його ефективність та підзвітність.
- Підтримка регіональної стабільності: EUTM Mali є частиною ширшої стратегії ЄС із боротьби з тероризмом і організованою злочинністю у регіоні Сахель, що включає співпрацю з іншими країнами регіону.

На сьогодні місія EUTM Mali допомогла у підготовці понад 15 000 військовослужбовців. Це сприяло посиленню обороноздатності країни та її здатності протидіяти терористичним угрупованням, хоча безпекова ситуація в регіоні залишається складною.

Загалом місії у рамках СПБО демонструють прагнення ЄС діяти як глобальний гарант миру та безпеки. Участь у таких операціях підкреслює готовність Союзу використовувати не лише дипломатичні, але й військові інструменти для вирішення міжнародних конфліктів, захисту цивільного населення та забезпечення стабільності. Це також слугує важливим проявом європейської солідарності та здатності до колективних дій у відповідь на глобальні виклики.

Після ратифікації Лісабонської угоди Європейський Союз активно утвердився як один із ключових посередників у міжнародних переговорах, демонструючи здатність досягати компромісів у складних багатосторонніх форматах. Важливим прикладом такої ролі ЄС стало досягнення Іранської ядерної угоди, офіційно відомої як Спільний всеосяжний план дій (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA), укладеної у липні 2015 року. Ця угода стала результатом тривалих дипломатичних зусиль між Іраном і шістьма провідними державами світу – США, Росією, Китаєм, Великою Британією, Францією та Німеччиною, відомими як група P5+1. Європейський Союз у цих переговорах виконував роль координатора, а його дипломатичні ініціативи значною мірою забезпечили успіх процесу.

Роль ЄС у переговорах полягала у забезпеченні постійного діалогу між сторонами, які часто мали діаметрально протилежні інтереси. Ключовою фігурою, яка представляла ЄС, була Верховний представник із закордонних справ і політики безпеки Федеріка Могеріні. Завдяки її зусиллям вдалося знизити рівень напруженості та створити атмосферу взаємної довіри. Європейський Союз також залучив експертів і аналітиків для розробки технічних основ угоди, використовуючи тісну співпрацю з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ). Такий підхід гарантував прозорість процесу і зміцнював легітимність запропонованих домовленостей.

Спільний всеосяжний план дій, підписаний у Відні в 2015 році, передбачав комплекс заходів, спрямованих на обмеження іранської ядерної програми з метою гарантування її виключно мирного характеру. Угода встановлювала жорсткі обмеження на збагачення урану: Іран погодився зменшити кількість центрифуг із понад 19 000 до 5 060 одиниць і підтримувати рівень збагачення урану на показнику не більше 3,67%. Також країна зобов'язалася скоротити запаси збагаченого урану до 300 кг замість попередніх 10 000 кг. Одним із ключових положень стало перепрофілювання ядерних об'єктів. Реактор у місті Арак було модифіковано, щоб унеможливити виробництво матеріалів, придатних для створення ядерної зброї, а об'єкт Фордо перетворено на дослідницький центр. Виконання цих зобов'язань контролювалося інспекціями МАГАТЕ, що гарантувало прозорість дій іранської сторони.

Угода також передбачала поступове зняття міжнародних санкцій, які тривалий час серйозно обмежували економіку Ірану. За оцінками, розмороження іранських активів склало близько 100 мільярдів доларів, що відкрило країні доступ до глобальних фінансових і торговельних ринків. Це було важливим стимулом для Тегерана погодитися на виконання зобов'язань, оскільки економічна ситуація в країні була критичною.

Досягнення Іранської ядерної угоди стало значним дипломатичним проривом, у якому Європейський Союз закріпився як провідний гравець у

сфері глобальної безпеки. Завдяки багаторічній роботі європейської дипломатії вдалося уникнути ескалації конфлікту на Близькому Сході, де вже тривали збройні протистояння в Сирії, Іраку та Ємені. JCPOA став символом успішного використання багатосторонніх механізмів у врегулюванні міжнародних суперечок і підкреслив важливість дипломатії як альтернативи військовим діям.

Однак після підписання угоди її майбутнє залишалося під загрозою. У 2018 році Сполучені Штати за президентства Дональда Трампа вийшли з JCPOA і відновили санкції проти Ірану, що спричинило серйозні виклики для її реалізації. Незважаючи на це, ЄС продовжив підтримувати угоду, наполягаючи на її важливості для регіональної та глобальної стабільності. Союз ініціював створення фінансового механізму INSTEX, який дозволив продовжити економічне співробітництво з Іраном, обминаючи американські санкції. Ці дії свідчать про готовність ЄС брати на себе відповідальність за збереження досягнутих домовленостей і його рішучість у відстоюванні принципів багатосторонності.

Загалом участь ЄС у досягненні Іранської ядерної угоди стала яскравим прикладом ефективності зовнішньої політики Союзу, заснованої на прагматизмі, дипломатії та співпраці. Вона також продемонструвала здатність ЄС відігравати центральну роль у вирішенні складних глобальних викликів, зберігаючи баланс між інтересами різних сторін і забезпечуючи довгострокову стабільність.

Лісабонська угода створила фундамент для ефективнішої кліматичної політики, закріпивши цю сферу у правовому та стратегічному вимірі. Стаття 191 Договору про функціонування ЄС уперше закріпила боротьбу зі змінами клімату як одне з пріоритетних завдань Союзу. Пряме включення кліматичних викликів до основоположних документів дозволило ЄС посилити координацію між державами-членами, сприяти гармонізації політик і спростити ухвалення рішень у цій галузі. Посада Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки стала важливим

інструментом для представлення інтересів ЄС на глобальних форумах, таких як Конференція сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC).

У 2015 році ЄС відіграв провідну роль у досягненні Паризької кліматичної угоди. Завдяки зусиллям Союзу була затверджена мета обмежити глобальне потепління до 1,5–2°C порівняно з доіндустріальним рівнем. ЄС зобов'язався скоротити викиди парникових газів на 40% до 2030 року (у 2020 році ця ціль була переглянута до 55%). Це стало важливим кроком у забезпеченні міжнародного кліматичного співробітництва.

У грудні 2019 року Європейський зелений курс (European Green Deal) був затверджений як стратегія досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року. Цей план передбачає низку масштабних заходів: Європейський кліматичний закон (2021), який юридично закріпив зобов'язання Союзу щодо скорочення викидів. До 2030 року планується збільшити частку відновлюваних джерел енергії до 40%, із подальшим розширенням до 2050 року. Зелений курс передбачає відновлення щонайменше 25% деградованих екосистем і зменшення втрат біорізноманіття. Значну увагу приділено мобілізації фінансових ресурсів, зокрема, у рамках бюджету ЄС на 2021–2027 роки передбачено спрямування 30% коштів на кліматичні проекти, що відповідає приблизно 500 мільярдам євро. Після пандемії COVID-19 було започатковано програму економічного відновлення на суму 750 мільярдів євро, значна частина якої виділена на реалізацію кліматичних ініціатив. Для підтримки регіонів і спільнот, що залежать від викопного палива, було створено фонд на суму 17,5 мільярда євро, який спрямований на стимулювання "зеленої трансформації" [32].

ЄС послідовно впроваджує політику переходу до чистих джерел енергії: у 2020 році відновлювані джерела забезпечували 22,1% енергоспоживання, що перевищило цільовий показник у 20%, у 2021 році вітрові електростанції забезпечили 14% потреб ЄС у електроенергії, що зробило Союз світовим лідером у цій галузі [30].

ЄС активно використовує кліматичну політику як елемент міжнародної дипломатії. ЄС сприяє створенню коаліцій із великими економіками, такими як США, Китай та Індія, задля досягнення амбітних кліматичних цілей, а також планує запуснути Механізм вуглецевого коригування імпорту (СВАМ): з 2026 року ЄС запровадить "вуглецевий податок" на товари, вироблені в країнах із високими викидами, що стимулює глобальне зменшення вуглецевого сліду.

Кліматична політика ЄС після Лісабонської угоди демонструє багаторівневий і комплексний підхід до вирішення глобальної кліматичної кризи. Завдяки стратегічному плануванню, масштабним інвестиціям і міжнародному лідерству Союз закладає основи для сталого майбутнього, забезпечуючи баланс між екологічними, економічними та соціальними інтересами.

Після ратифікації Лісабонської угоди питання міграції стало одним із основних викликів для Європейського Союзу. Від початку 2010-х років міграція набула особливої актуальності в контексті глобальних криз, таких як конфлікти на Близькому Сході, в Африці та Центральній Азії, а також економічні труднощі, що охопили країни Південної Європи [37]. Лісабонська угода, яка надала ЄС більше повноважень у галузі внутрішніх справ, безпеки та зовнішньої політики, створила правову та інституційну базу для розвитку спільної міграційної політики. Однак цей процес був супроводжений значними труднощами, оскільки країни-члени Союзу мали різні погляди на способи регулювання міграційних потоків та відповідальність за надання притулку.

Особливо гостро проблема міграції постала в 2015 році, коли Європу охопила хвиля біженців, що втікають від війни та насильства в Сирії, Іраку, Афганістані та інших країнах, що переживають кризу. За даними ООН, в 2015 році до Європи прибуло понад мільйон мігрантів, більшість із яких були біженцями, що перетинали Середземне море через Туреччину та Лівію. Цей потік став випробуванням для інститутів ЄС, оскільки країни-члени не мали

єдиного підходу до управління такими великими міграційними потоками. Проблеми з розподілом біженців та мігрантів між країнами ЄС, а також політичні розбіжності між державами-членами щодо механізмів солідарності, відобразили серйозні слабкості в реалізації спільної міграційної політики.

ЄС намагався створити систему, що передбачала справедливий розподіл мігрантів між країнами-членами на основі квот, однак цей механізм був сприйнятий із опором багатьма державами, особливо в Центрально-Східній Європі. Країни, такі як Угорщина, Польща та Чехія, виступали проти обов'язкових квот на розподіл біженців, що призвело до серйозних політичних суперечок в межах Союзу. Проблема полягала не лише в питаннях солідарності, а й у побоюваннях щодо культурних та соціальних змін, яких міг би зазнати Європейський континент у разі великомасштабного прийому мігрантів.

Одним із важливих кроків ЄС стало підвищення контролю на зовнішніх кордонах, зокрема через зміцнення діяльності Агентства з охорони кордонів та берегової охорони Frontex. У 2016 році ЄС також уклав угоду з Туреччиною, відому як Турецька угода, яка передбачала повернення всіх новоприбулих мігрантів до Туреччини в обмін на фінансову допомогу, а також полегшення візових вимог для турецьких громадян. Однак ця угода викликала значну критику з боку правозахисних організацій, оскільки її реалізація виявилася проблемною і призвела до гуманітарних труднощів для мігрантів, що опинилися в Туреччині та на островах у Середземному морі.

Ще одним викликом для ЄС стала проблема нелегальної міграції, що супроводжувалася зростанням діяльності кримінальних угруповань, які організовували контрабанду людей через Середземне море та інші маршрути. Цей аспект став ще однією причиною для посилення контролю над зовнішніми кордонами ЄС і намаганням припинити незаконний потік мігрантів. Однак боротьба з контрабандою та нелегальним перетином кордонів виявилася недостатньо ефективною, оскільки попит на нелегальну

міграцію, особливо з африканських та азійських країн, залишався високим[44].

У межах ЄС також зросла увага до інтеграції мігрантів і біженців. Однак ця проблема залишалася суперечливою і складною. Поглиблена соціальна інтеграція біженців вимагала значних ресурсів, в той час як соціально-економічні труднощі в деяких країнах ЄС, зокрема в Італії, Греції та Іспанії, ускладнювали цей процес. Багато європейських держав також виявили труднощі в інтеграції мігрантів на ринку праці, у сфері освіти та соціальних послуг, що породжувало додаткові соціальні напруження.

У відповідь на ці виклики ЄС ініціював реформу спільної політики в галузі міграції та притулку, яка включала зміни в існуючій Дублінській системі, що регулювала прийом біженців у країнах ЄС. Зокрема, пропонувалося створення єдиного європейського механізму для надання притулку, а також спрощення процедур для шукачів притулку. Проте ці ініціативи часто зіштовхувалися з опором деяких країн-членів, що ставило під сумнів ефективність колективних дій у сфері міграції.

Загалом, проблеми міграції після Лісабонської угоди стали серйозним випробуванням для ЄС як на рівні управлінської ефективності, так і на рівні політичної єдності. Різні підходи до вирішення міграційних проблем у різних країнах-членах, відсутність єдиного консенсусу щодо принципів солідарності та інтеграції мігрантів призвели до виникнення напруженості в рамках Союзу. Цей процес став постійним викликом для європейських інституцій, які намагалися знайти баланс між правами мігрантів, безпекою та інтересами країн-членів.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНИХ ДОКУМЕНТІВ НА УРОКАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

3.1 Педагогічні підходи до використання автентичних джерел

Викладання історії в умовах глобалізації та широкої доступності інформації потребує нових підходів, орієнтованих на розвиток критичного мислення та формування навичок аналізу різноманітних історичних джерел. Один із найперспективніших методів – використання англомовних документів, таких як історичні першоджерела, наукові статті, хроніки та культурологічні праці, які дозволяють учням глибше зануритися в контекст певної епохи та отримати більш об'єктивне уявлення про події минулого. Використання цих ресурсів також сприяє вивченню історії через порівняльний підхід, який є фундаментальним для розвитку критичного мислення [53, с. 179].

На уроках всесвітньої історії критичне мислення виступає не лише засобом пізнання фактів, а й способом аналізу складних концепцій, оцінки достовірності інформації, розуміння багатовимірності подій. Критичне мислення включає вміння встановлювати зв'язки між подіями, аналізувати різні точки зору, розрізняти суб'єктивні й об'єктивні фактори та формувати власну обґрунтовану думку. Наприклад, документи англійською мовою дозволяють розширити традиційний контекст навчання та охоплюють різні підходи до вивчення історії, включаючи мультиперспективність, що є ключовою складовою критичного мислення.

Залучення англомовних документів у навчальний процес має низку переваг:

- Доступ до широкого кола джерел: англомовні документи охоплюють різні підходи до аналізу історичних подій. Завдяки цьому учні можуть зіставляти інформацію з різних джерел і робити самостійні висновки.
- Порівняння національних і міжнародних перспектив: використання джерел англійською мовою сприяє розумінню не лише

національної, але й міжнародної перспективи подій, що є надзвичайно важливим для глобального історичного контексту.

- Розвиток уміння оцінювати достовірність інформації: читання історичних джерел іноземною мовою спонукає учнів критично оцінювати достовірність викладеної інформації, зважаючи на можливі мовні та культурні упередження, що посилює аналітичні навички учнів.

Залучення англomовних документів до навчального процесу передбачає використання певних методів, що сприяють розвитку критичного мислення:

- Метод порівняльного аналізу: учням пропонується порівняти описи одних і тих самих подій, представлені у різних англomовних джерелах, з метою виявлення розбіжностей і можливих причин їх виникнення. Наприклад, порівняння описів колоніального періоду з різних історичних джерел може допомогти учням зрозуміти, як впливають культурні та політичні фактори на подачу інформації.

- Робота з первинними джерелами: англomовні першоджерела, такі як листи, щоденники, юридичні документи, дозволяють учням безпосередньо вивчати історичні факти та робити висновки про конкретні події чи особистостей. Такий підхід дозволяє розвивати навички інтерпретації і розуміння контексту (<http://source6>).

- Проектне навчання та дослідницькі завдання: використання англomовних джерел як основи для створення власних міні-досліджень чи презентацій дозволяє учням глибше зануритись у вивчення теми та розвинути вміння формувати власну точку зору.

Для реалізації методики викладання всесвітньої історії з використанням англomовних джерел існує низка авторитетних ресурсів, серед яких:

- National Archives: архіви Великої Британії надають доступ до великої кількості історичних документів різних епох і тем.

- Digital Public Library of America (DPLA): ресурс, який дозволяє знайти історичні документи, що охоплюють важливі події всесвітньої історії та використовуються як освітній матеріал.

- Library of Congress: надає доступ до англомовних історичних документів США та інших країн, що сприяє розвитку навичок пошуку, аналізу та критичного сприйняття інформації.

Використання англомовних джерел для розвитку критичного мислення на уроках всесвітньої історії має певні труднощі. Англійська мова не є рідною для багатьох учнів, що ускладнює процес сприйняття та аналізу інформації. Залучення адаптованих текстів, а також робота з глосаріями термінів і контекстуальних коментарів можуть полегшити засвоєння матеріалу. Деякі документи можуть містити культурно специфічні реалії, що потребують додаткових пояснень від вчителя. Використання наочних матеріалів та прикладів допомагає подолати цей бар'єр і підвищити рівень розуміння.

Впровадження англомовних документів на уроках всесвітньої історії дає змогу суттєво розвинути навички критичного мислення. Порівняльний підхід, орієнтація на аналіз багатосторонніх джерел, робота з документами різних форматів та стилів формує в учнів здатність оцінювати інформацію з різних ракурсів. За рахунок цього, учні не лише оволодівають змістом історичних подій, але й навчаються розуміти логіку аргументів та оцінювати значущість і об'єктивність історичних фактів, що сприяє їхньому всебічному розвитку та підготовці до викликів сучасного світу [53].

Європейська інтеграція стала ключовою темою історії сучасної Європи, а робота з документами, що стосуються цього процесу, допомагає учням зрозуміти витоки, етапи та цілі інтеграційних процесів на континенті. Такий підхід дозволяє формувати критичне мислення, розвивати навички аналітичного мислення та сприяє усвідомленню учнями важливості інтеграції у збереженні миру та стабільності в Європі.

1. Використання угод як навчального матеріалу.

Історичні документи, пов'язані з європейською інтеграцією, дають змогу поглиблено дослідити такі явища, як економічна співпраця, політичні

союзи, спільна безпекова політика та створення спільних інституцій. Найважливіші документи, що відображають ці етапи, включають:

- Римські договори 1957 року: підписання договорів про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Євратому стало першим великим кроком до європейської інтеграції. Учні можуть аналізувати положення Римських договорів, звертаючи увагу на мету створення економічного союзу та розподіл ролей між державами-членами.
- Маастрихтський договір 1992 року: підписаний договір заснував Європейський Союз, поглибивши інтеграційні процеси в економічній і політичній сферах. Аналізуючи Маастрихтський договір, учні можуть звернути увагу на впровадження єдиної валюти, створення спільних інституцій, а також виклики, з якими зіткнулася Європа у контексті розширення політичного співробітництва.
- Лісабонський договір 2007 року: цей договір реформував структуру ЄС, ввів нові посади та розширив компетенції наднаціональних органів. Вивчення Лісабонського договору допомагає учням зрозуміти, як відбувається адаптація ЄС до нових політичних і економічних викликів, а також аналізувати роль і вплив європейських інституцій.

2. Методичні підходи до аналізу документів з європейської інтеграції

Аналіз угод та історичних документів з європейської інтеграції включає різні методичні підходи, що дозволяють учням краще зрозуміти їхню роль в історичному та сучасному контекстах:

- Порівняння текстів угод: вчитель може запропонувати учням порівняти Римські договори з Маастрихтським чи Лісабонським договорами, звертаючи увагу на еволюцію цілей і структури ЄС. Це дозволяє побачити, як змінювалися завдання та пріоритети європейської інтеграції з часом.
- Картографічний аналіз: після підписання кожного з договорів відбувалося поступове розширення ЄС. Учні можуть створювати мапи, на яких відображено країни, що приєднувалися до ЄС у різні періоди, що

дозволяє візуалізувати процес зростання організації та зрозуміти його геополітичні наслідки.

- Аналіз політичного контексту: важливо, щоб учні також розуміли політичний контекст, в якому укладалися угоди. Наприклад, після Другої світової війни європейські країни прагнули забезпечити мир, а у 1990-х роках інтеграція прискорилося внаслідок падіння «залізної завіси». Учням можна запропонувати обговорити, як ці події вплинули на пріоритети та цілі європейських договорів.

Використання завдань, що допомагають учням практично застосовувати знання про європейську інтеграцію, сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення. Наприклад:

- Рольова гра "Саміт ЄС": учні можуть виступати у ролі представників різних країн-членів ЄС, обговорюючи нову угоду чи розширення. Це сприяє розумінню різних національних інтересів та викликів, з якими стикаються країни в умовах європейської інтеграції.

- Інтерпретація економічних і соціальних наслідків: учням можна запропонувати дослідити, як європейська інтеграція вплинула на добробут громадян у різних країнах, наприклад, у рамках єврозони чи програми Erasmus+.

- Кейс-аналіз Брексіту: як приклад складних інтеграційних процесів учні можуть дослідити вихід Великої Британії з ЄС, аналізуючи вплив Брексіту на політичні та економічні аспекти, а також на розширення правового та політичного співробітництва між рештою країн ЄС.

Аналіз історичних документів та угод європейської інтеграції дозволяє учням не лише зрозуміти конкретні аспекти розвитку Європи, але й відчувати вплив минулих рішень на сьогодення. Учні, що навчаються працювати з такими документами, отримують фундамент для подальшого розуміння сучасної політики, а також розвивають критичне мислення, оскільки можуть оцінювати вплив європейських рішень на різні аспекти життя в Європі.

Такі заняття з використанням історичних документів стають важливими для всебічного розвитку учнів, оскільки формують глибоке розуміння взаємозв'язків між історичними подіями та сучасністю, сприяють формуванню громадянської свідомості та розумінню європейських цінностей.

3.2 Типи англомовних документів для уроків всесвітньої історії

Англомовні документи мають особливе значення у викладанні всесвітньої історії, адже вони дають змогу учням працювати з автентичними джерелами та розвивати навички аналізу реальних історичних і політичних текстів. Особливо важливо залучати документи, що відображають міжнародну співпрацю та ключові події сучасної світової політики. Далі наведено основні типи англомовних документів, які мають значний освітній потенціал [30].

1. Міжнародні угоди, дипломатичні листування, документи ООН та ЄС

Цей тип документів дає змогу учням розглянути історичний контекст та значення ключових угод, укладених між країнами. Також, через аналіз дипломатичних листувань і документів міжнародних організацій, учні отримують уявлення про роль дипломатії та співпраці у вирішенні глобальних проблем.

- **Хартія ООН (1945):** цей основоположний документ створення Організації Об'єднаних Націй розкриває принципи міжнародного права, миротворчої діяльності та забезпечення стабільності у світі. Учні можуть аналізувати розділи Хартії ООН, що стосуються основоположних прав людини, принципів територіальної цілісності та політичної незалежності держав.

- **Європейська Конвенція з прав людини (1950):** це один із перших міжнародних договорів, спрямованих на захист прав людини в Європі. Використовуючи цей документ, учні можуть дослідити еволюцію

європейських стандартів щодо захисту прав і свобод, обговорюючи його вплив на сучасну європейську політику. Текст Конвенції доступний на сайті Ради Європи.

- **Маастрихтський договір (1992):** договір, що заснував Європейський Союз, містить положення про створення єдиного ринку та запровадження євро. Робота з цим документом дозволяє учням краще зрозуміти цілі економічної інтеграції та роль ЄС у сучасному світі.

2. Аналітичні звіти та виступи світових лідерів.

Аналіз аналітичних звітів та промов дозволяє учням розуміти, як світові лідери, політики та організації оцінюють сучасні глобальні проблеми, включаючи економічні, екологічні та політичні виклики. Ці джерела дають уявлення про сучасний світовий порядок, позиції ключових країн і перспективи міжнародного розвитку [13].

- **Щорічний звіт Генерального секретаря ООН:** звіти ООН підсумовують ключові глобальні події року, наголошують на досягненнях у сфері міжнародного співробітництва, а також висвітлюють проблеми, такі як зміна клімату та економічна нерівність. Використовуючи ці звіти, учні можуть аналізувати актуальні теми, порівнюючи їх із попередніми періодами.

- **Промови на саміті COP (Конференції ООН з клімату):** на конференціях COP світові лідери виступають з доповідями, що підкреслюють пріоритети у боротьбі зі змінами клімату. Наприклад, промови на COP26, яка проходила у Глазго, розкривали позиції різних країн щодо заходів для зменшення викидів та підтримки сталого розвитку. Учні можуть аналізувати ці виступи для розуміння екологічної політики різних держав. Документи COP26 доступні на офіційному сайті Конференції ООН.

- **Звіт Міжнародного валютного фонду про світову економіку:** аналітичні звіти МВФ надають актуальну інформацію про економічний стан у різних країнах світу, прогнози економічного розвитку та вплив глобальних

факторів. Використання цих звітів допомагає учням зрозуміти економічні проблеми на міжнародному рівні. Звіти доступні на сайті МВФ.

Залучення таких документів у освітній процес допомагає учням краще зрозуміти контекст сучасних міжнародних відносин, формувати критичне мислення, а також поглиблює знання про роль і значення міжнародних організацій, таких як ООН, ЄС та інші глобальні структури [53, с. 200].

3.3 Практичне використання документів у навчанні та оцінка ефективності використання англомовних документів

Застосування інтерактивних методів у викладанні всесвітньої історії є ефективним підходом для підвищення залученості студентів, розвитку їхніх комунікативних навичок та формування аналітичного мислення. Серед інтерактивних методів, які можна успішно використовувати під час роботи з англомовними історичними документами, особливе місце займають групові дискусії, дебати та детальний аналіз документів. [53, с. 250]

1) Групові дискусії

Групові дискусії дозволяють студентам обговорювати та обмінюватися думками з приводу певного історичного джерела або питання. Робота в групах стимулює учнів ділитися різними точками зору, вчить їх висловлювати свої думки та знаходити компромісні рішення. Для цього можна використовувати такі документи:

- Заява Європейської Комісії щодо прав людини та демократії: обговорення цієї заяви допомагає учням розглянути європейські цінності та їх вплив на міжнародну політику. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН: ці документи охоплюють різноманітні теми, від захисту прав людини до зміни клімату. Вони надають матеріал для обговорення, дозволяючи учням проаналізувати позиції різних країн.

2) Дебати

Дебати на основі історичних документів – це чудова можливість розвивати навички аргументації, критичного мислення та публічних виступів. Дебати можуть бути побудовані навколо документів, що представляють протилежні позиції або погляди на конкретне питання:

- Документи з Лісабонського договору (2007): обговорення цього договору, який закріплює зміни в структурі Європейського Союзу, дозволяє студентам дізнатися більше про плюси і мінуси європейської інтеграції. Дебати можуть включати обговорення питання розширення повноважень ЄС і його впливу на державний суверенітет.
- Хартія основних прав Європейського Союзу: документ дає базу для дискусій щодо прав людини та соціальних стандартів у Європі. Наприклад, дебати можуть стосуватися теми правомірності втручання ЄС у внутрішні справи держав-членів.

3) Аналіз документів

Аналіз історичних документів є важливим компонентом критичного підходу до вивчення історії, адже дозволяє студентам не лише прочитати текст, але й зрозуміти його історичний контекст, цілі та наслідки. Зокрема, вивчення англомовних документів допомагає удосконалити мовні навички і краще засвоїти міжнародну термінологію.

- Декларація Шумана (1950): аналіз цього документа може стати основою для вивчення історії заснування Європейського Союзу. Учні можуть досліджувати, як після Другої світової війни було закладено основи для мирної співпраці у Європі.
- Резолюції Ради Безпеки ООН щодо миротворчих місій: під час аналізу учні можуть обговорювати, яким чином ООН реагує на міжнародні конфлікти та які дипломатичні методи використовує. Це може включати порівняння успішних і невдалих миротворчих операцій.

Мультимедійні ресурси є важливим інструментом у викладанні історії, особливо коли йдеться про аналіз англомовних документів. Вони не лише полегшують процес розуміння історичних джерел, але й роблять його більш

цікавим і доступним для учнів. Завдяки мультимедіа студенти можуть краще зануритися в історичний контекст, візуально засвоїти матеріал і легше сприймати складні тексти іноземною мовою [53, с. 264]. Ось основні категорії мультимедійних ресурсів, що можуть бути використані на уроках всесвітньої історії:

1) Відео та аудіоматеріали

Відео- та аудіозаписи дозволяють наочно продемонструвати історичні події, місця та особистості, надаючи можливість студентам краще зрозуміти значення і вплив документів.

- Документальні фільми про Європейську інтеграцію: фільми, що висвітлюють процес європейської інтеграції після Другої світової війни, такі як «The Making of Europe» або «The European Dream», допомагають учням зрозуміти значення таких документів, як Римський договір (1957) та Маастрихтський договір (1992), які заклали основи сучасного ЄС. Документальні фільми доступні на YouTube або European Commission Audio-Visual Services.

- Аудіозаписи виступів європейських лідерів: записи виступів видатних європейських політиків, таких як Роберт Шуман, Жан Моне, а також сучасних лідерів, дозволяють учням відчувати атмосферу подій. Наприклад, аудіозапис Декларації Шумана (1950), який є доступним на платформі Європейської Комісії, можна використовувати для створення атмосфери того часних подій, що надихає учнів глибше дослідити питання інтеграції Європи.

2) Інтерактивні карти та віртуальні тури

Інтерактивні карти та віртуальні тури дозволяють студентам візуально побачити, як історичні події розгорталися в різних країнах та регіонах. Цей метод особливо ефективний, коли потрібно зобразити масштаб європейської інтеграції та її вплив на різні держави.

- Інтерактивні карти розширення ЄС: карти, які демонструють поетапне розширення Європейського Союзу від шести країн-засновниць до

сучасних кордонів, допомагають учням побачити територіальний вплив договорів, таких як Договір про заснування ЄС (1992). Інтерактивні карти доступні на European Union Open Data Portal та EU Learning Corner.

- Віртуальні тури історичними пам'ятками ЄС: такі ресурси, як «Virtual Tours of the European Parliament», дозволяють студентам віртуально відвідати інституції, де приймалися ключові рішення щодо європейської інтеграції, що полегшує розуміння їхньої ролі в історії Європи. Ресурс доступний на офіційному сайті Європейського парламенту.

3) Інфографіка та візуалізації даних

Інфографіка та графічні візуалізації роблять складну інформацію більш зрозумілою, особливо коли потрібно подати числові дані або структуру організацій.

- Інфографіка на основі даних Євростату: інфографіка, що представляє статистику, пов'язану з економікою, демографією та іншими аспектами країн-членів ЄС, надає учням додатковий контекст для аналізу економічних угод і політичних договорів, таких як Лісабонський договір (2007).

- Графічні візуалізації структури ЄС: діаграми, що ілюструють структуру та функціонування інституцій Європейського Союзу, таких як Європейська комісія, Рада ЄС та Європейський парламент, сприяють кращому розумінню змісту документів, пов'язаних з інтеграцією та регулюванням діяльності ЄС. Ці ресурси доступні на European Union Learning Corner.

4) Онлайн-ресурси та веб-платформи

Сучасні веб-платформи надають безліч можливостей для інтерактивного навчання, де учні можуть працювати з англійськими документами безпосередньо в інтернеті, використовуючи додаткові пояснення та переклади.

- Europeana: онлайн-ресурс Europeana пропонує велику кількість оцифрованих документів, фотографій, картин і звітів, що ілюструють

культурні, історичні та політичні зміни в Європі. Цей ресурс збагачує навчальний процес, оскільки дозволяє учням вивчати матеріали в їхньому історичному контексті. Europeana доступна тут.

- UNESCO World Heritage Centre: на сайті UNESCO представлені мультимедійні ресурси, що висвітлюють міжнародні ініціативи збереження культурної спадщини. Студенти можуть досліджувати інформацію про об'єкти світової спадщини, розташовані в країнах-членах ЄС, що допомагає у вивченні культурної інтеграції Європи.

Використання мультимедійних ресурсів значно підвищує якість навчання, дозволяючи учням глибше зрозуміти контекст англомовних історичних документів та їх значення у формуванні сучасного світу. Завдяки цим ресурсам уроки всесвітньої історії стають більш інтерактивними, інформативними та ефективними для формування критичного мислення.

Аналіз ефективності використання англомовних документів на уроках всесвітньої історії демонструє значний вплив на різні аспекти освітнього процесу. Розглянемо основні критерії, що допомагають оцінити позитивні зміни, які відбуваються завдяки цьому підходу:

Використання англомовних історичних документів у навчанні всесвітньої історії позитивно впливає на вдосконалення мовних навичок, зокрема, читання, аналізу та розуміння текстів іноземною мовою. Учні, регулярно працюючи з автентичними матеріалами, вивчають спеціалізовану лексику, термінологію та мовні конструкції, характерні для міжнародних документів і дипломатичного листування.

Також розвиток мовних навичок охоплює такі аспекти:

- Розширення словникового запасу: робота з документами, наприклад, з текстами міжнародних угод, як-от Римський договір або Маастрихтський договір, знайомить учнів з термінами, що стосуються інтеграційних процесів, політики та дипломатії. Поступове засвоєння такої лексики допомагає учням не тільки краще зрозуміти контекст документів, а й підвищувати свої загальні знання мови.

- Покращення навичок перекладу та інтерпретації текстів: аналіз англomовних документів, таких як виступи політичних діячів або резолюції ООН, розвиває здатність учнів інтерпретувати складні тексти, перекладати їх українською, виділяючи ключові ідеї. Це формує навички критичного аналізу і адаптації інформації.

- Формування уміння працювати з мовними конструкціями дипломатичної мови: документи, що містять офіційну лексику (наприклад, Декларація прав людини ООН), демонструють структуру, стиль та формулювання, характерні для офіційної англійської мови, що робить її більш зрозумілою для учнів.

Залучення англomовних документів на уроках всесвітньої історії сприяє зростанню інтересу учнів до історичних та політичних подій, особливо в контексті європейської інтеграції та глобальних процесів. Зміна методів навчання, перехід до використання автентичних матеріалів і можливість працювати з першоджерелами підвищують мотивацію учнів та створюють умови для глибшого засвоєння матеріалу.

Ключові аспекти впливу на інтерес до навчання:

- Занурення в історичний контекст: документи, такі як тексти Версальського договору або промови європейських лідерів на засіданнях ЄС, дозволяють учням доторкнутися до історії. Завдяки цьому вони відчують себе частиною глобального процесу і більш глибоко усвідомлюють важливість подій, що змінили світ.

- Стимулювання критичного мислення та аналізу: робота з англomовними джерелами спонукає учнів досліджувати не лише зміст, але й контекст і наслідки прийняття рішень у міжнародній політиці. Наприклад, аналіз умов Лісабонського договору, що регламентує діяльність ЄС, дає можливість учням замислитися над політичними взаєминами та впливом цих угод на сучасний світ.

- Зростання інтересу до сучасних міжнародних відносин: використання англomовних матеріалів відкриває учням доступ до актуальних

подій у сфері міжнародних відносин, що підсилює їхнє бажання розуміти, як приймаються рішення на міжнародному рівні. Вивчення таких документів, як Стратегія Європейського Союзу до 2030 року, дозволяє учням зрозуміти поточні виклики та перспективи, які стоять перед світом.

У підсумку, ефективність використання англомовних документів на уроках всесвітньої історії оцінюється як позитивна, оскільки вона сприяє формуванню важливих навчальних навичок, стимулює інтерес до предмету та підвищує рівень підготовки учнів до сприйняття складних матеріалів.

ВИСНОВКИ

Лісабонська угода 2007 року стала важливим етапом у розвитку Європейського Союзу, адже сприяла значному реформуванню зовнішньої політики ЄС. Історія її підписання відображає прагнення європейських країн до більшої інтеграції, зміцнення політичної єдності та ефективного управління. Лісабонська угода стала важливим етапом у розвитку Європейського Союзу, оскільки вона внесла суттєві зміни в його інституційну структуру та розширила можливості для ефективнішого проведення зовнішньої політики.

Одним із найважливіших аспектів Лісабонської угоди стало створення посади Високого представника ЄС з питань зовнішніх справ та безпекової політики, що дозволило Європейському Союзу централізувати й уніфікувати зовнішньополітичні ініціативи, надаючи їм більшу послідовність і видимість на міжнародній арені. Удосконалення інституційної структури, зокрема через створення Європейської служби зовнішніх дій (EEAS), дозволило інтегрувати дипломатичні, гуманітарні та безпекові функції Союзу, забезпечивши більш оперативну і скоординовану реакцію на глобальні виклики.

Зміни, внесені Лісабонською угодою, також суттєво посилили стратегічні можливості ЄС у сфері зовнішніх відносин, зокрема в контексті посилення його глобальної присутності. Лісабонська угода розширила повноваження ЄС у визначенні та реалізації зовнішньополітичних цілей, включаючи підтримку миру, стабільності, прав людини та сталий розвиток, що стали основними напрямками зовнішньої політики Союзу після її ратифікації.

Високий представник, як основна фігура в зовнішній політиці ЄС, отримав можливість більш ефективно координувати політику зовнішніх відносин, вести переговори з ключовими міжнародними партнерами та інтегрувати різні інструменти зовнішньої політики ЄС для досягнення своїх

стратегічних цілей. Водночас, створення Європейської служби зовнішніх дій дозволило зміцнити зв'язки між інститутами ЄС, надаючи більше ресурсів і можливостей для реалізації зовнішньої політики на різних рівнях.

У результаті реформ, передбачених Лісабонською угодою, ЄС зміг зробити крок уперед у становленні більш єдиного, ефективного і дієвого зовнішньополітичного актора на світовій арені. Лісабонська угода забезпечила основу для значного розвитку зовнішньої політики ЄС, дозволивши Союзу краще відповідати на сучасні глобальні виклики, такі як зміни клімату, безпека, міграційні потоки, конфлікти та інші проблеми, що потребують єдиного підходу та міжнародної співпраці.

Лісабонська угода не лише реформувала інституційну структуру ЄС, але й дозволила сформулювати нові підходи та механізми в рамках зовнішньої політики, зокрема у таких ключових напрямках, як Східне партнерство, стабілізація Західних Балкан та боротьба з глобальними викликами.

Східне партнерство стало одним із найбільш важливих інструментів зовнішньої політики ЄС, який визначає відносини з державами Східної Європи, що прагнуть до інтеграції в європейські політичні та економічні структури. З впровадженням Лісабонської угоди ЄС значно посилив свою підтримку цим країнам, пропонуючи більш структуровані програми співпраці та поступову інтеграцію. Однак, на тлі політичних та економічних труднощів, таких як анексія Криму Росією та конфлікт на Донбасі, Східне партнерство стало важливим інструментом для посилення стабільності, підтримки реформ і демократичного розвитку в цих країнах. У той же час, ЄС зіткнувся з викликами, пов'язаними з політичною ситуацією в регіоні та зовнішнім впливом Росії, що вимагало від ЄС більш адаптованих і гнучких стратегій.

Західні Балкани залишаються важливим регіоном для зовнішньої політики ЄС, і Лісабонська угода зробила акцент на необхідності стабілізації та інтеграції цих країн до європейських структур. ЄС активно сприяв

економічним та політичним реформам у регіоні, надаючи фінансову та технічну допомогу, а також підтримуючи процеси мирного врегулювання. Розширення ЄС на Балкани стало не лише важливим аспектом економічного розвитку, але й ключовим фактором забезпечення стабільності в Європі. Проте, процес інтеграції виявився складним і тривалим, що показує необхідність у постійній підтримці з боку ЄС для досягнення повноцінної стабільності та демократичних стандартів у цьому регіоні.

Глобальні виклики, такі як зміни клімату, міграційні потоки, безпека та боротьба з тероризмом, стали важливими аспектами зовнішньої політики ЄС після Лісабонської угоди. ЄС активно працює над інтеграцією сталого розвитку в свої зовнішні стратегії, одночасно сприяючи міжнародним ініціативам з боротьби зі змінами клімату, підтримуючи глобальні заходи щодо енергетичної безпеки та намагаючись забезпечити безпеку в конфліктних зонах через миротворчі операції. Важливим моментом стало співробітництво з міжнародними організаціями, такими як ООН і НАТО, для забезпечення глобальної стабільності та вирішення міжнародних криз. ЄС також зосередив свої зусилля на вирішенні питань міграції, зокрема через створення спільних політик, що включають як гуманітарну допомогу, так і забезпечення контролю за міграційними потоками.

У підсумку, після ратифікації Лісабонської угоди зовнішня політика ЄС пройшла через важливі трансформації, які змінили його інструменти та стратегії на міжнародній арені. Зокрема, ЄС зміг адаптувати свої зовнішні відносини до нових геополітичних реалій, зокрема щодо Росії та Балкан, і одночасно стати активним учасником у боротьбі з глобальними викликами. Лісабонська угода дозволила ЄС зміцнити свою роль як глобального гравця, надаючи йому більше можливостей для підтримки стабільності, миру та розвитку в різних регіонах світу.

Методика використання англомовних документів на уроках всесвітньої історії є надзвичайно ефективним інструментом для розвитку як історичних знань, так і мовних навичок учнів. Впровадження автентичних джерел у

навчальний процес дозволяє значно поглибити розуміння учнями історичних подій, оскільки вони мають змогу працювати з первинними матеріалами, що безпосередньо відображають реалії часу. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та здатності до аналізу різних точок зору на історичні процеси.

Педагогічні підходи до використання автентичних джерел дозволяють здійснювати навчання в контексті конструктивістської теорії, де учні стають активними учасниками навчального процесу. Вони не лише отримують готові знання, але й самостійно шукають та аналізують інформацію, що сприяє формуванню більш глибокого розуміння історії та розвиває навички інтерпретації документів. Крім того, робота з англійськими джерелами покращує мовні компетенції учнів, що важливо для їхньої загальної освіти та професійної діяльності в умовах глобалізації.

Типи англійських документів, що використовуються на уроках всесвітньої історії, включають офіційні дипломатичні документи, мемоари, газети, листи, публіцистичні матеріали та художні твори. Це дозволяє учням отримати різні перспективи на одну й ту саму подію, що сприяє більш комплексному і багатогранному аналізу історичних процесів. Використання різноманітних типів джерел також дозволяє враховувати інтелектуальні можливості учнів та адаптувати матеріали до рівня підготовки.

Практичне використання англійських документів на уроках всесвітньої історії показало високий рівень ефективності в розвитку як історичних, так і мовних навичок учнів. Учні, які активно працюють з автентичними документами, демонструють глибше розуміння історичних подій та здатність до критичного аналізу різних аспектів вивчених тем. Крім того, ці матеріали сприяють розвитку мовної компетентності, оскільки учні працюють з текстами англійською мовою, що покращує їхні навички читання, перекладу та інтерпретації.

Отже, використання англійських документів на уроках всесвітньої історії є важливим інструментом для поглиблення знань, розвитку мовних та

аналітичних навичок учнів. Ця методика не лише підвищує зацікавленість учнів у вивченні історії, а й сприяє формуванню важливих компетенцій, необхідних для успішної соціалізації в сучасному глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Declaration on Article 9 C(9) of the Treaty on European Union concerning the European Council decision on the exercise of the Presidency of the Council // Official Journal of the European Communities (OJEC). – Luxemburg : The Publications Office of the European Union, 2007. – №C306. – P. 205 – 207.
2. European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Progress towards meeting the economic criteria for accession: the assessments of the 2010 Progress Reports and the Opinions. Occasional Papers 73, December 2010. URL: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2013/pdf/ocp166_en.pdf
3. European External Action Service, Europarlament resolution on the institutional aspects of the European External Action Service // Official Journal of the European Communities (OJEC). – Luxemburg : The Publications Office of the European Union, 2006. – №C117. – 2 p.
4. Final Act, Conference of the Representatives of the Member States, CIG 15/07, 3 December 2007, Declarations concerning provisions of the treaties, Declarations 13 and 14 concerning the CFSP [Електроннийресурс] // Council of the European Union [сайт]. – Режимдоступу: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms-00015.en07.pdf>
5. Final report of Working Group VII on External Action, The European Convention, The Secretariat, CONV 459/02 [Електроннийресурс] // Council of the European Union [сайт]. – Режимдоступу : <http://register.consilium.europa.eu/pdf/02/cv00/cv09.en02.pdf>
6. Hill C., Smith M. International Relations of the European Union / [ed. by Christopher Hill, Michael Smith]. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 496 p.

7. Paul J. EU Foreign Policy After Lisbon Will the New High Representative and the External Action Service Make a Difference? // Research Group on European Affairs. – 2008. – №2. – P. 7–12.
8. Spence D. The Commission and the Common Foreign and Security Policy // The European Commission [ed. by Spence, D., Edwards, G.].
9. The Treaty of Lisbon: amendments to the Treaty establishing the European Community (6 December 2007)
https://www.cvce.eu/en/obj/the_treaty_of_lisbon_amendments_to_the_treaty_establishing_the_european_community_6_december_2007-en-db79b7dd-e7a8-4f8c-822b-036cd211aa4b.html
10. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 // (OJEC). – Luxemburg : The Publications Office of the European Union, 2007. – № C306. – 271 p.

II. Література

11. Ehrhart Hans-Georg. Prevention and Regional Security: The Royaumont Process and the Stabilization of South-Eastern Europe / Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik an der Universität Hamburg. URL: <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/98/Ehrhart.pdf>
12. EU Completes Its Police Mission in Bosnia and Herzegovina / European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina. – Brussels, 30 June 2012. URL: <http://www.eupm.org/Detail.aspx?ID=884&TabID=1>
13. EU crisis management: institutions and capabilities in the making URL: http://www.iai.it/pdf/Quaderni/Quaderni_E_19.pdf.
14. European Security and Defence Policy. The First 10 Years (1999–2009). Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane. – Paris : The European Union Institute for Security Studies, 2009. – 448 p. 10. Ohrid Framework Agreement 13.08.2001 . URL: <http://www.ucd.ie/ibis/filestore/Ohrid%20Framework%20Agreement.pdf>.

15. Fraczek, Susanne; Huszka, Beáta; Körtvélyesi, Zsolt The role of human rights in the EU's external action in the Western Balkans and Turkey.
16. Gallup Balkan Monitor 2010. URL: www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard.
17. Gazmend Qorraj, Gezim Jusufi. The EU Stabilisation and Association Agreement for the Western Balkans: Between Challenges and Opportunities. *Croatian International Relations Review*. Vol. 24 No. 81 (2018). URL: <https://cirrj.org/index.php/cirrj/article/view/85>
18. Gordon C., Sasse G., Sebastian S. Specific report on the EU policies in the Stabilisation and Association process / MIRICO: Human and Minority Rights in the Life Cycle of Ethnic Conflicts. URL: http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/Documents/Mirico/24_SAP.pdf
19. Gordon, Philip H. (Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs). Testimony to the Senate Foreign Relations Subcommittee on European Affairs: "Unfinished Business in Southeast Europe: Opportunities and Challenges in the Western Balkans." Washington, 14 April 2010. URL: www.state.gov/p/eur/index.htm.
20. Hillion, Christophe, The Creeping Nationalisation of the EU Enlargement Policy. Report No. 6. Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS), 2010. URL: www.sieps.se/en/publikationer/the-creeping-nationalisation-of-the-eu-enlargement-policy-20106
21. Kari M. Osland and Mateja Peter. Securitisation of the EU approach to the Western Balkans. From conflict transformation to crisis management in The EU and crisis response. Chapter DOI: <https://doi.org/10.7765/9781526148346.00012>. Online Publication Date: 02 Nov 2021. URL: <https://www.manchesteropenhive.com/display/9781526148346/9781526148346.00012.xml>

22. Kofos Evangelos. Greece's Macedonian Adventure: The Controversy over FYROM's Independence and Recognition. URL: http://www.myriobiblos.gr/texts/english/kofos_adventure_3.htm
23. Maricacq, Florent, & Cero, Harun (eds). Western Balkans Manifesto for the Future of Europe. Sarajevo, 2022. 28 p. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/19163.pdf>
24. Ognjanoska Leposava. Reinforcing the EU Enlargement Policy Towards Western Balkans: Access to the Single Market as a Credible Goal. *European Papers*. Vol. 7, 2022, No 2, pp. 833–855. URL: www.europeanpapers.eu
25. Pellet A. The Opinions of the Badinter Arbitration Committee. A Second Breath for the Self-Determination of Peoples URL: <https://web.archive.org/web/20110529223410/http://207.57.19.226/journal/Vol3/No1/art12-13.pdf>
26. Regional Approach for the Western Balkans. URL: <http://www.evropa.gov.rs/Documents/Entity/DACU/Development%20Partners/247/Documents/1033/NL%20regional%20policy.pdf>
27. Reljić Dušan. EU Policy Towards the Western Balkans: Between Continuity and Revision. URL: <https://www.iemed.org/publication/eu-policy-towards-the-western-balkans-between-continuity-and-revision/>
28. Sanfey, Peter. Economic Prospects in South East Europe. Newsletter 8/2010, Regional Cooperation Council, Sarajevo. URL: www.rcc.int/index.php?action=articles&id=50.
29. Szajkowski B. Macedonia. An Unlikely Road to Democracy // Experimenting With Democracy: Regime Change in the Balkans / Edited by Geoffrey Pridham and Tom Gallagher. – London; New York, 2012. – 296 P. – 249 – 272. [P. 250]
30. Ten years after: lessons from the EUPM in Bosnia and Herzegovina 2002–2012. Joint Report January 2013 Edited by Tobias Flessenkemper and Damien Helly / European Union Institute for Security Studies. URL: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/EUPM_report.pdf

31. Tomic, Djordje N. (2017) "Western Balkan security and the European Union: taming securitization on the fringe of Europe," *The Journal of International Relations, Peace Studies, and Development*: Vol. 3: Iss. 1, Article 9. URL: <https://scholarworks.arcadia.edu/agsjournal/vol3/iss1/9>
32. Vesnic-Alujevic L. *European Integration of Western Balkans: From Reconciliation to European Future*. Brussels: Centre for European Studies, 2012. 49 p. URL: <https://www.wbif.eu/content/stream/Sites/website/library/livret-CES-balkans.pdf>
33. Žarin I. EU regional approach to the Western Balkans – the human security dimension // *EU i Zapadni Balkan – ljudska dimenzija bezbednosti*. 2007. MP 4. P. 513–545. URL: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2007/0025-85550704513Z.pdf>
34. *Безпека України – 2010 : геополітичний вимір / Громадсько-політичне об'єднання «Український форум»; [під ред. В.П.Горбуліна, А.М. Зленка, Г.К. Крючкова, В.П. Семиноженка]. Київ, 2007. 128 с.*
35. Веселовський А. І. Відносини Україна – ЄС: частина майбутнього, що минула / А. І. Веселовський // *International Review. Відносини Україна – ЄС: у вимірі року*. – 2007. – №4. – С. 4 – 14.
36. Віднянський С. В. *Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов*. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянської академії», 2011. – 395 с.
37. Давидчук В. Перспективи вступу держав Західних Балкан до Європейського Союзу. *Наукові записки студентів та аспірантів*. С. 134–140
38. Декларація Європейської Ради Східне партнерство (19 – 20 березня 2009 р.) // *Додаткові можливості Східного партнерства для європейської інтеграції України і східних партнерів: матеріали міжнародної*

- конференції. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2009. – С. 20 – 21.
39. Ковальський О. «Політика сусідства», як інструмент регіональної інтеграції / Олександр Ковальський // *International Review*. Відносини Україна – ЄС: у пошуках інституційних трансформацій. – 2008. – № 2 (6). – С. 16 – 30.
40. Кравченко Д. Категорія «європейська інтеграція Західних Балкан» у міжнародних відносинах. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. Вип. 5. С. 26–33. URL: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/download/72/54>
41. Красівський О. Україна в контексті східного виміру політики ЄС / Орест Красівський // *Наукові записки 2012*. Спеціальний випуск. – Київ, 2012. – С. 187 – 204.
42. *Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник* / За ред. В.І. Лозової. Харків: ОВС, 2006. 496 с.
43. Майстренко Ю. І., Велика О. В. Євроінтеграційна політика країн Західних Балкан (на прикладі Республіки Північна Македонія). *Південноукраїнський правничий часопис. Актуальні проблеми історико-правової науки*. 4-2022, Ч. 2. С. 219–218. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/33.pdf
44. Мартинов А. Західні Балкани в політичній стратегії Європейського Союзу. *Дриновський збірник*. 2021. 14. URL: <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/download/17854/16416/>
45. Нагорняк І. Ініціатива ЄС «Східне партнерство». інституційні основи, завдання та перспективи змін. *Наукові записки*. Випуск 2(88). ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. С. 346–365. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/nagorniak_initsiatyva.pdf
46. Надібський М. Євроінтеграційна політика країн Західних Балкан. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/30371/1/291_Nadybskyu_Mykola_Ivanovych1.docx

47. Науменко Д., Булана О., Дяченко С. Шлях Західних Балкан до ЄС: уроки для України. Київ: ГО «Український центр європейської політики», 2022. 47 с. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/western_balkans_accession_to_eu_lessons_for_ukraine_01.12.2022_ukr.pdf
48. Сидорук Т. В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства : монографія / Тетяна Віталіївна Сидорук. – Львів : ПАІС, 2012. – 444 с.
49. Скрипник О. Історія співпраці України з Європейським Союзом у рамках Європейської політики сусідства. *Уманська старовина*. № 3 (2017):.
50. Співпраця України та Євросоюзу в галузі транспорту [Електронний ресурс] / Новини співпраці з ЄС. Бюлетень Представництва Європейської Комісії в Україні. – № 5. – 30 квітня 2008. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eucooperation_news/05_eucooperationnews_uk.pdf
51. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України / [І.Ф. Газизуллін, М.М. Гончар, О.В. Коломієць [та ін.] ; за ред. В.Мартинюка.; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : [Агентство «Україна»], 2009. – 84 с.
52. У МЗС вирішили, що «Східне партнерство» ЄС потрібніше, ніж Україні / Інформаційне агентство УНІАН. – 25.03.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/204030-u-mzs-virishili-schidne-partnerstvo-es-potribnishe-nij-ukrajini.html>
53. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

План-конспект уроку на тему: "Зовнішня політика Європейського Союзу після підписання Лісабонської угоди 2007 року".

Ціль уроку:

1. Ознайомити учнів із ключовими аспектами зовнішньої політики ЄС після Лісабонської угоди.
2. Розвивати аналітичні навички, вміння працювати з історичними документами.
3. Формувати критичне мислення щодо сучасних міжнародних відносин.

Тип уроку: інтегрований (лекція з елементами дискусії та практичної роботи).

Обладнання: мультимедійна презентація, уривок тексту Лісабонської угоди англійською мовою, роздатковий матеріал.

Хід уроку

I. Організаційний момент (2 хв.)

- Привітання, перевірка присутніх.
- Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація знань (5 хв.)

1. Питання для обговорення:

- Що ви знаєте про Європейський Союз?
- Які виклики постають перед сучасними міжнародними організаціями?

2. Мозковий штурм:

- Які події, на вашу думку, можуть впливати на зовнішню політику ЄС?

III. Мотивація (3 хв.)

- Демонстрація ролі ЄС у сучасному світі через приклади глобальних викликів (екологія, безпека, економіка).
- Пояснення важливості вивчення міжнародних угод для розуміння сучасної політики.

IV. Основна частина (20 хв.)

1. Міні-лекція (10 хв.)

1.1. Передумови Лісабонської угоди:

- Інтеграція країн ЄС після Другої світової війни.
- Недоліки Маастрихтської та Ніццької угод.

1.2. Основні положення Лісабонської угоди:

- Введення посади Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки.
- Створення Європейської служби зовнішньої діяльності.
- Посилення принципу кваліфікованої більшості в ухваленні рішень.

1.3. Ключові напрями зовнішньої політики ЄС:

- Боротьба з глобальними викликами (зміна клімату, міграційна криза).
- Відносини з ключовими партнерами (США, Китай, Росія).
- Східне партнерство та стабілізація сусідніх регіонів.

2. Практична робота (10 хв.)

2.1. Робота з документом:

- Уривок Лісабонської угоди англійською мовою (на вибір):
- Визначте ключові поняття, пов'язані із зовнішньою політикою ЄС (*High Representative, European External Action Service*).
- Перекладіть один із пунктів та поясніть його значення.

2.2. Дискусія:

- Як реформи Лісабонської угоди вплинули на позицію ЄС у світі?
- Які виклики залишаються актуальними для ЄС?

V. Закріплення матеріалу (5 хв.)

- Питання для самоконтролю:

1. Які нові інституції було створено Лісабонською угодою?
2. Які пріоритети зовнішньої політики ЄС після 2007 року?

- Учні висловлюють свої думки щодо перспектив ЄС у міжнародній політиці.

VI. Підбиття підсумків (5 хв.)

- Узагальнення ключових змін у зовнішній політиці ЄС.
- Роль Лісабонської угоди у модернізації ЄС.
- Значення англомовних документів для глибшого розуміння міжнародної політики.

VII. Домашнє завдання:

1. Написати есе на тему: *"Чи може Європейський Союз стати глобальним лідером у вирішенні міжнародних проблем?"*
2. Підготувати короткий огляд іншого міжнародного документу ЄС, що стосується зовнішньої політики.